

Journal of Human Rights and Peace Studies

journal homepage: <https://www.tci-thaijo.org/index.php/HRPS/index>

The Origin Factors of Indian Multicultural Society

ปัจจัยการก่อเกิดสังคมพหุวัฒนธรรมอินเดีย

Abdunrohman Mukem/อับดุลเราะฮมาน มูเก็ม

South Asian Studies Center, Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University, Thailand

นักวิจัยประจำศูนย์เอเชียใต้ สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประเทศไทย

Email: abdunrohman.m@chula.ac.th

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article History:

Received: 24-Mar-2022

Revised: 22-Jun-2022

Accepted: 25-Jun-2022

Keywords:

Factors, Origin,

Multiculturalism Society,

India

The origins and presence of Indian multicultural society were investigated in this research article. Other mixed communities can benefit from its lessons. Since July 2020 to April 2021, the researcher has collected a variety of academic data from a national and international source from eleven key informants, Thai and Indian academic researchers and lecturers with knowledge in government and politics, society, culture, and intercultural viewpoints. What are the elements that give rise to India's multicultural society, and what is the process of Indian people becoming more integrated? Research Findings: India is a long-standing model society for bringing people together and keeping them together for decades, with love and solidarity being the primary motivations for promoting the development of an Indian multicultural community. 1) Beliefs and theories of religion. 2) Philosophers and thinkers 3) building a culture of peace and a feeling of self-identity, and 4) the law and the social contract. All of these are important aspects in the development of India's heterogeneous society. The variables are important in the development of India's multicultural society. It is the lesson learned from the Indian multicultural society in terms of conflict resolution and the development of a peace culture that Thai society should investigate and apply as a guide to support a multicultural society built on love, understanding, and solidarity.

บทคัดย่อ

คำสำคัญ:

ปัจจัย, การก่อเกิด,
สังคมพหุวัฒนธรรม,
อินเดีย

บทความวิจัยชิ้นนี้ศึกษาการก่อเกิดและการดำรงอยู่ของสังคมพหุวัฒนธรรมอินเดีย ซึ่งถือเป็นบทเรียนที่สามารถนำมาปรับใช้ในสังคมพหุวัฒนธรรมอื่น ๆ ผู้วิจัยเริ่มเก็บข้อมูลทางวิชาการหลากหลายรูปแบบทั้งในและต่างประเทศตั้งแต่กรกฎาคม 2563-เมษายน 2564 โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 11 คน ทั้งนักวิชาการชาวไทยและชาวอินเดียที่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับอินเดียทางด้านการเมือง การปกครอง สังคม วัฒนธรรม และแนวคิดพหุวัฒนธรรม ภายใต้คำถามสำคัญคือ อินเดียมีปัจจัยสำคัญอะไรในการก่อเกิดสังคมพหุวัฒนธรรมในอินเดียและกระบวนการอะไรบ้างที่สามารถหลอมรวมชาวอินเดียจากการศึกษาพบว่า อินเดียเป็นสังคมเก่าแก่ที่มีรูปแบบการอยู่ร่วมกันของผู้คนด้วยความรักและความสามัคคีมาหลายศตวรรษผ่านปัจจัยพื้นฐานที่ก่อเกิดและหล่อหลอมสังคมพหุวัฒนธรรมอินเดียให้ดำรงอยู่ 1) หลักคำสอนและความเชื่อทางศาสนา 2) นักคิดและปวงปราชญ์ 3) การสร้างวัฒนธรรมสันติภาพและพื้นที่ทางอัตลักษณ์ 4) กฎหมายและข้อตกลงทางสังคม ซึ่งทั้งหมดเหล่านี้นกลายเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญของการก่อเกิดสังคมพหุวัฒนธรรมอินเดียดังกล่าวนั้นถือเป็นบทเรียนสำคัญในการคลี่คลายความขัดแย้งและสร้างวัฒนธรรมสันติภาพ ซึ่งสังคมไทยควรศึกษาสิ่งดังกล่าวจากสังคมพหุวัฒนธรรมอินเดียเพื่อนำมาปรับใช้เป็นแนวทางส่งเสริมสังคมพหุวัฒนธรรมให้อยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความเข้าใจ และความสามัคคี

บทนำ

อินเดียเป็นสังคมที่มีอัตลักษณ์สำคัญคือ ความหลากหลายของผู้คน ทั้งด้านความเชื่อ ภาษา ศาสนา ชาติพันธุ์ ซึ่งสิ่งดังกล่าวข้างต้นเป็นองค์ประกอบของประวัติศาสตร์ความขัดแย้งและความสมานฉันท์ปะปนกันไป กระนั้นอินเดียถือเป็นสังคมเก่าแก่ที่มีมรดกร่วมกันมาช้านานนั่นก็คือ การอยู่ร่วมกันระหว่างความเชื่อแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยผ่านแนวคิด “เอกภาพท่ามกลางความหลากหลาย” จนได้รับการยอมรับว่า อินเดียเป็นพื้นที่แห่งความหลากหลายระดับต้น ๆ ของโลก อย่างไรก็ตาม ต้องยอมรับว่าสังคมอินเดียก็ยังคงมีความขัดแย้งและบาดแผลทางประวัติศาสตร์อย่างมากมายมาจนกระทั่งปัจจุบัน เช่น “ปฏิบัติการดาวน้ำเงิน”¹ ในรัฐปัญจาบปี ค.ศ. 1984 ทหารที่ปฏิบัติการกิจในนามรัฐบาลอินทรา คานธี ประมาณการณ์กันว่าเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้มีผู้เสียชีวิตประมาณ 83 นายและชาวซิกข์ถูกสังหารประมาณ 249 คน และจากเหตุการณ์ในครั้งนั้นส่งผลให้มีความพยายามลอบสังหารผู้นำอินเดียและในที่สุดความพยายามดังกล่าวก็บรรลุผล นางอินทรา คานธี ถูกลอบสังหารเสียชีวิตในเวลาต่อมา (Saiya, 2018)

¹ เป็นคำเรียกเหตุการณ์ความรุนแรงในช่วงรัฐบาลอินทรา คานธี ขณะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี มีการส่งกองกำลังทหาร รถถัง และอาวุธสงครามเข้าไปโจมตีพระวิหารทองคำสถานศักดิ์สิทธิ์ที่สุดและเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนซิกข์ โดยตัวเลขผู้เสียชีวิตที่มักได้รับการอ้างถึงคือ 5,000 คน (Sripokangkul & Chamnongnit, 2017, p. 1472)

กล่าวให้ถึงที่สุด ประวัติศาสตร์บาดแผลอันเกิดจากความขัดแย้งรุนแรงไม่ลงรอยกันในสังคมอินเดียยังมีอีกหลายกรณี เช่น บาดแผลครั้งใหญ่หลังเอกราชในปี ค.ศ. 1947 ที่มีการแตกแยกภายในส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตมากกว่าล้านคน และในปี ค.ศ. 1992 ความรุนแรงที่เกิดจากกรณีบาปริมัสยิดแห่งเมืองอโยธยามีผู้สูญเสียทั้งชาวมุสลิมและฮินดูเป็นจำนวนมาก ปี ค.ศ. 2002 ความรุนแรงในเมืองคุชราต ชาวฮินดูเสียชีวิตกว่า 58 คน เนื่องจากถูกเผาบนรถไฟ ส่วนมุสลิมก็เสียชีวิตกว่า 2,000 คน (Fahy & Bock, 2018) นอกจากนี้ ยังมีบาดแผลความขัดแย้งในแคชเมียร์ที่ส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตตั้งแต่ปี ค.ศ. 1988 - 2000 ประมาณ 8,407 คน เป็นชาวมุสลิม 1,053 คนเป็นชาวฮินดู 85 คน นอกจากนี้คือชาวซิกข์และอื่น ๆ อีกประมาณ 395 คน (Schofield, 2000)

อย่างไรก็ตาม งานเขียนที่เคยศึกษาเกี่ยวกับเอกภาพและความรักของผู้คนสังคมพหุวัฒนธรรมนั้นก็มีมากมายเช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็น S. Abid Husain (1978) ที่ว่าด้วย “The National Culture of India” ซึ่งชี้ให้เห็นว่า สังคมอินเดียมีการผสมปนเปของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ หลายศาสนา พหุภาษา และวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้ถูกสร้างมาเป็นวัฒนธรรมอินเดียที่มีอายุกว่าหลายพันปี แม้บางครั้งจะเห็นว่าเปราะบาง แต่ความจริงสิ่งดังกล่าวกลับคงทนแข็งแรง สามารถสร้างปึกแผ่นและนำพาอินเดียไปสู่สังคมแห่งความหลากหลายอย่างไม่รู้จบ อีกทั้งสามารถพาอินเดียไปสู่ความเป็นเอกภาพท่ามกลางความหลากหลายที่เข้มแข็งและยากจะสลาย อินเดียจึงเป็นพื้นที่ทางภูมิปัญญาสำคัญของโลก โดยเฉพาะรากฐานแห่งสันติภาพที่ถูกวางไว้ผ่านหลักคำสอนของศาสนาและความเชื่อ นักคิดและปวงปราชญ์แต่ละยุคสมัยต่างพามวลชนและศาสนิกของตนไปสู่จุดหมายแห่งจิตวิญญาณแห่งการอยู่ร่วมกัน

จากการทบทวนวรรณกรรมหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมอินเดีย พบว่าในงานเขียนเรื่อง Makers of Modern India ของ Ramchandra Guha (2012) นำเสนอแนวทางของมหาตมะ คานธี (M.K. Gandhi) ว่าด้วยการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการประนีประนอมผ่าน “Vow of Hindu-Muslim Unity” โดยเน้นย้ำให้แต่ละคนแต่ละฝ่ายเคารพความเชื่อของกันและกัน จะต้องไม่ปองร้ายต่อกัน จะต้องห้ามปรามระหว่างกันอย่างนิมิตวล หลีกเลียงคำพูดที่หยาบคาย ใช้วิธีหารือร่วมกัน อีกทั้งชี้แจงข้อสงสัยต่าง ๆ พร้อมทั้งวางหลักการแก้ไขเพื่อใช้เป็นแนวทางสาธารณะ ขณะทำงานของ Chaiwat Satha-Anand (1992) ซึ่งนำเสนอใน “Toward A Peace Culture in Asia” ด้วยการเน้นย้ำถึงแนวทางการอยู่ร่วมกันของมหาตมะ คานธีว่าด้วยสังคมอินเดียที่เผชิญกับการแบ่งแยก โดยคานธีได้ยกมือซ้ายขึ้นพร้อมกางนิ้ว แล้วมือข้างขวาก็ชี้มายังนิ้วข้างซ้ายที่กางอยู่พลางอธิบายว่า “นี่คือความเท่าเทียมแต่ชนชั้นล่าง มันใช้ในการปันน้ำ ใช้ในการดื่มและทานยา มันคือความเป็นเพื่อนรักกันระหว่างฮินดูและมุสลิม มันคือความเท่าเทียมแต่บรรดาสตรีและมันคือ การไม่ใช้ความรุนแรง” นอกจากนี้ Ramchandra Guha (2012) ยังนำเสนอซึ่งสอดคล้องกับภูมิปัญญาคานธีวางรากฐานไว้ โดยเขาเสนอว่า ผู้นำอินเดียถือเป็นผู้ที่มีบทบาทในการเรียกร้องและสร้างความสามัคคีระหว่างผู้คน ซึ่งผู้คนเหล่านั้นต่างผสมผสานกันจนกลายเป็นพลเมืองอินเดีย เป็นชนชาติเดียวกัน ขับเคลื่อนประเทศชาติไปพร้อมกัน

Vishnoo Bhagwan (1999) สรุปไว้อย่างน่าสนใจว่า สันติภาพและการอยู่ร่วมกันในสังคมอินเดียนั้นเกิดขึ้นได้จากการสำนึกถึงความเป็นชาติร่วมกัน ทั้งเกิดและตาย รวมถึงการดำรงอยู่ ล้วนแล้วแต่ร่วมบนแผ่นดินทั้งสิ้น นอกจากนี้ ยังมีการนำหลักศาสนามาหนุนเสริมให้เกิดความเป็นปึกแผ่น ซึ่ง Suthep

Suriyaamrith (2018) ได้ชี้ให้เห็นว่า “ศรีครุครันท์ ซาฮิบ” คัมภีร์ของศาสนาซิกข์เองก็เน้นย้ำถึงการสร้างมิตรภาพผ่านหลักคำสอนของศาสนา ส่วน Jagroop Kaur (2005) ก็สรุปว่า หลัก “Sarbat Da Bhala” ที่มุ่งเน้นทั้งด้านกายภาพและจิตวิญญาณไปพร้อม ๆ กันนั้นหมายถึงมุ่งสร้างสันติภาพให้กับตนเองและสังคมไปด้วยกัน เน้นความเท่าเทียมกันระหว่างความรู้ การกระทำและความซื่อสัตย์ ซึ่งเป็นบ่อเกิดของสันติภาพและความสุขทั้งปวง สอดคล้องกับมุมมองของ Dagmar Bernstorff (2008) ที่สนับสนุนการอยู่ร่วมกัน โดยมองว่าผู้นำอินเดียในอดีตนั้นยึดหลักสันติวิธีและไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด จนเป็นที่มาของการสร้างชาติอินเดียในเวลาต่อมา

นอกจากงานศึกษาข้างต้นที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ความขัดแย้งและร่องรอยของความพยายามการสร้างการอยู่ร่วมกันของผู้นำอินเดียในอดีต งานศึกษาของ Dharm P. S. Bhawuk (2012) ชี้ให้เห็นแนวทางไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขนั่นก็คือ การสร้างการรับรู้เพื่อยอมรับผู้คนรอบข้างและการเพิ่มโอกาสในการติดต่อสื่อสารระหว่างกันในแนวระนาบ ซึ่งจะส่งผลให้ผู้คนมีความใกล้ชิดกันและเกิดเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน เคารพในวิถีคิดของกันและกัน และยังพยายามหาทางออกจากความขัดแย้งรุนแรงด้วย Stanzin Dawa (2007, pp. 428-429) ยกตัวอย่างการหาทางออกท่ามกลางความขัดแย้งของสังคมลัตตากห์ผ่าน “Building a Culture of Peace in Ladakh” ว่า

ทางออกแรกที่เรารู้จำเป็นต้องเข้าใจคือ สาเหตุของความขัดแย้ง ซึ่งแน่นอนมีหลากหลาย หากเราไม่สามารถทำความเข้าใจที่มาของความขัดแย้งได้แล้ว ก็เป็นการง่ายที่จะนำไปสู่ความรุนแรง เราต้องรู้ว่าความขัดแย้งเกิดจากสาเหตุใด? และอะไรบ้างที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งในอนาคต? แล้วแผนการทำงานของเราน่าจะหยุดยั้งความขัดแย้งเหล่านั้นเป็นอย่างไร? เราจะหยุดยั้งความขัดแย้งที่เกิดจากความเชื่อทางศาสนา การเมือง นิยายแนวคิด การพัฒนาได้อย่างไร? และจะนำพาสังคมให้กลับมาอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้อย่างไร?

จากการศึกษาพบว่า ความพยายามของชาวอินเดียในการคลี่คลายความขัดแย้งนั้นมีหลายรูปแบบแตกต่างกันออกไป หนึ่งในตัวอย่างสำคัญ คือ กรณีลัตตากห์ ภาครัฐเริ่มคลี่คลายความขัดแย้งระหว่างชาวมุสลิมและชาวพุทธในปี 1989 ด้วยการจัดตั้ง “สภาพัฒนาเขตปกครองพิเศษแถบพื้นที่เนินเขาลัตตากห์” (Ladakh Autonomous Hill Development Council: LAHDC) ในปี 1995 และจัดตั้งสภาพัฒนาเขตปกครองพิเศษแถบพื้นที่เนินเขาเมืองการ์กิล (Kargil Autonomous Hill Development Council: LAHDCK) ปี 2003 โดยมีการเลือกตั้ง การวางนโยบาย รวมทั้งการจัดสรรงบประมาณในพื้นที่ด้วยตนเอง นอกจากนี้ ยังมีการขับเคลื่อนเพื่อทำความเข้าใจแนวคิดสันติวิธีผ่านสถาบันสันติศึกษาแห่งกรุงนิวเดลี (Institute of Peace and Conflict Studies: IPCS) มีความพยายามผลักดันการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อรวมตัวคนหนุ่มสาวในการเรียนรู้เส้นพรมแดนระหว่างความเชื่อ สร้างสำนักแห่งสันติภาพ และต่อต้านการรุกรานของความรุนแรงในพื้นที่จัมมู แคชเมียร์และลัตตากห์ ในวันที่ 2-4 ธันวาคม 2009 (IPCS, 2009, pp. 1-4) และมีการ “ปลูกสำนึกอดีตร่วมของผู้คน” ว่าด้วยความสัมพันธ์อันเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมนั้นก็คือ การแต่งงาน การค้าขาย การทำอาหาร การศึกษา รวมทั้งการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและเทศกาลทางศาสนา ส่งผลให้มีการใกล้ชิดระหว่างศาสนามากขึ้นและเป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้คนที่มีความเชื่อและศาสนาที่ต่างกัน แม้อินเดียจะมีประวัติศาสตร์

ความร่วมมือและการห้ามน้อย่างปฏิเสธไม่ได้ การศึกษาดังกล่าวจึงชี้ชวนผู้อ่านตั้งคำถามและหาคำตอบ สำคัญว่า ท่ามกลางความขัดแย้งเหล่านี้ อินเดียมีเป้าหมายสำคัญอะไรที่ก่อให้เกิดสังคมพหุวัฒนธรรม อีกทั้งมีกระบวนการอะไรบ้างที่หลอมรวมความเป็นปึกแผ่นของผู้คนในชาติทั้งก่อนเอกราชอินเดียในฐานะ “อนุทวีปอินเดีย” หลังเอกราชอินเดียภายใต้ “รัฐชาติ” รวมทั้งความท้าทายภายใต้สังคมร่วมสมัยของอินเดียให้ดำรงอยู่ จนกระทั่งปัจจุบัน

วิธีการศึกษา

บทความวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้น “การศึกษาเชิงคุณภาพ” ด้วย 1) การวิจัยเชิงเอกสารทั้งปฐมภูมิ (Elementary Sources) และทุติยภูมิ (Secondary Sources) 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ทั้งนักวิชาการชาวไทยและชาวอินเดียจำนวน 11 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับอินเดียทั้งด้านการเมือง การปกครอง สังคม วัฒนธรรม รวมถึงหลักคำสอนและแนวคิดสังคมพหุวัฒนธรรมในอินเดีย และใช้วิธีวิเคราะห์ผลการวิจัยภายใต้กรอบแนวคิดพหุวัฒนธรรมและแนวคิดการสร้างวัฒนธรรมสันติภาพของ S.J. Thomas Michel (2001) ที่นำเสนอเรื่อง (1) สร้างพื้นที่การศึกษาเพื่อสันติภาพ (Education for Peace) (2) สร้างโรงเรียนแห่งสันติภาพ (School of Peace Project) (3) สร้างสันติภาพในครอบครัว (Peace in family) (4) การใช้ชีวิตร่วมกัน (Sharing Life Together) (5) ศาสนิกเสวนา (Interfaith Dialogue) และ (6) สร้างการป้องกัน (Prevention) เพื่อลดความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับชนบทร่วม ประเพณี วัฒนธรรม รวมถึงวิถีชีวิตของเพื่อนต่างความเชื่อ

ผู้ศึกษาได้กำหนดกรอบระยะเวลาในการศึกษาสังคมอินเดียตั้งแต่ก่อนได้รับเอกราช เพราะนักคิดและนักเคลื่อนไหวหลายคนพยายามวางกรอบการขับเคลื่อนสังคมพหุวัฒนธรรมในอินเดียทั้งช่วงก่อนเอกราช อินเดียที่เรียกว่า “อนุทวีป” เช่น ท่านกะบิร ท่านครุ นานัก ซาฮิบ กษัตริย์อัครมหาพราหมณ์ ท่านดาตู ท่านสวามี วิเวกานันท์ และหลังเอกราชที่ใช้ชื่อว่า “อินเดีย” จากแนวคิดของมหาตมะ คานธี รวมทั้งตัวอย่างของสถานการณ์ ข้อพิพาท และทางออกในปัจจุบัน เช่น ลัตตากห์ ซึ่งทั้งหมดได้นำเสนอถึงปัจจัยก่อเกิดของสังคมพหุวัฒนธรรม การนำไปสู่ความขัดแย้ง การคลี่คลายและหาทางออกร่วมกันในที่สุด

ผลการศึกษา

ประชากรอินเดียประมาณ 1,369,095,210 คนหรือคิดเป็นร้อยละ 17 ของประชากรโลก (Worldometers, 2019) นั้นประกอบด้วยความหลากหลายทางด้านความเชื่อและศาสนา ซึ่งมีชาวฮินดูร้อยละ 80.46 ชาวมุสลิมร้อยละ 13.43 ชาวคริสต์ร้อยละ 2.34 ชาวซิกข์ร้อยละ 1.87 พุทธร้อยละ 0.77 เซนร้อยละ 0.41 ศาสนาอื่น ๆ ร้อยละ 0.65 และไม่ระบุศาสนาร้อยละ 0.05 (Gill and Bhardwaj, 2010) นอกจากนี้ยังมีความหลากหลายทางด้านภาษา ซึ่งอย่างน้อยก็ 270 ภาษาแม่และ 121 ภาษาทั่วไป ในขณะที่มีภาษาเฉพาะ 22 ภาษาและภาษาทั่วไป 99 ภาษาตามที่กฎหมายรัฐธรรมนูญอินเดียระบุไว้ (Office of the Registrar General, 2011)

เงื่อนไขสำคัญอีกประการที่ทำให้ผู้คนอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายในอินเดียคือ พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่เป็นหนึ่งเดียว แม้อินเดีย ปากีสถาน และบังกลาเทศแยกออกจากกันในนามของความเป็นรัฐสมัยใหม่ แต่พื้นที่เหล่านั้นก็ไม่สามารถแยกขาดออกจากกันได้ภายใต้วัฒนธรรมแบบเดียวกัน ทั้งหมดต่างละม้ายคล้ายคลึงกันอย่างลงตัวตามแนวคิดของ S. Abid Husain (1978) ที่สะท้อนว่า ต่างคนต่างรับเอามรดกและวัฒนธรรมของกันและกัน จนเกิดการผสมผสานระหว่างกัน แม้ความขัดแย้งระหว่างศาสนาและชาติพันธุ์นั้นทำให้เกิดการใช้ความรุนแรงต่อกันจนเป็นที่มาของการแยกประเทศ ความจริงการปะทะต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นในนามศาสนาหรือชาติพันธุ์ แต่มันคือ ผลประโยชน์ทางการเมือง เมื่อมองอย่างไม่มีอคติก็จะพบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นไม่ได้เกิดจากความรู้สึกแห่งศาสนา แต่กลับนำศาสนามาเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนและใช้ศาสนาเพื่อสนองตอบผลประโยชน์ของกลุ่มตนเอง

ข้อเสนอแนะข้างต้นสอดคล้องกับการสัมภาษณ์เชิงลึกที่ระบุว่า “ปัญหาใหญ่ในแต่ละพื้นที่ เช่น แคชเมียร์หรือปัญจาบ เป็นประเด็นที่เกิดจากความไม่เข้าใจของรัฐ จนส่งผลให้เกิดความแตกแยกและการนองเลือด อีกทั้งรัฐมีผลประโยชน์บางอย่างเข้ามาเกี่ยวข้อง” (ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 1, 8 กันยายน 2563) เช่นเดียวกับผู้ให้สัมภาษณ์อีกท่านที่ระบุว่า “การเมืองมีส่วนผลักดันให้เกิดความเกลียดชัง เนื่องจากการเมืองคือเรื่องของผลประโยชน์ และทุกคนอยากได้ผลประโยชน์จากระบบการเมือง ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในอินเดียหรือระหว่างอินเดียบกับปากีสถานนั้นจึงไม่ใช่เรื่องของศาสนา แต่เป็นเรื่องของกองทัพและผลประโยชน์นั่นเอง” (ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 8, 14 กรกฎาคม 2563)

บทสรุปจากการสัมภาษณ์สอดคล้องกับการศึกษาของ Chandra Muzaffar (2001) ที่ย้ำว่า ความขัดแย้งในอินเดียนั้นไม่ได้เกิดจากศาสนา เพราะทุกศาสนาต่างมีความเชื่อของตนเอง แต่ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้นมักใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือ ยิ่งไปกว่านั้นความขัดแย้งดังกล่าวเกิดจากอคติระหว่างศาสนิกเอง ซึ่งไม่ต่างจาก Abhaya Kashyab (2008) ที่ได้กล่าวว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในอินเดียนั้นเกิดจากพื้นฐานทางการเมืองเป็นหลัก จึงสรุปได้ว่า พลังของศาสนาในอินเดียนั้นเน้นการสร้างความรักและความสามัคคี ศาสนิกทั้งหลายที่เข้าใจปรัชญาและแก่นของศาสนาอย่างไร้อคติ พวกเขาจะนำศาสนาไปสู่ความร่วมมือและการอยู่ร่วมกัน ศาสนาจึงเป็นเอกลักษณ์สำคัญของอินเดียในการสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคม หลักคำสอนศาสนาจึงไม่เคยสร้างบาดแผลและทำร้ายใคร แต่อำนาจและผลประโยชน์ทางการเมืองที่ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือต่างหากที่ทำให้แผ่นดินอินเดียนกลายเป็นไฟและยาที่ระดมอดดับ

ด้วยเหตุนี้ S. Abid Husain (1978) จึงสรุปไว้อย่างชัดเจนว่า สังคมอินเดียมีความเป็นเอกภาพผ่าน 6 ประการสำคัญคือ 1) ความเป็นชาติที่ทุกคนช่วยกันต่อสู้เพื่อปลดแอกจากอาณานิคมอังกฤษ ซึ่งทุกศาสนิกต่างช่วยกันขับเคลื่อน 2) ภูมิศาสตร์ที่ได้จัดวางผู้คนในพื้นที่ต่าง ๆ ผสมปนเปกันไป 3) ระบบเศรษฐกิจที่ทุกคนต้องพึ่งตลาด การบริโภคและการนำเข้าสินค้าที่ไม่ได้จำกัดเฉพาะศาสนา ภาษา ชาติพันธุ์หรือความเชื่อแบบผูกขาด แต่ทุกคนเข้าถึงโอกาสไปพร้อมกัน 4) ทรัพยากรธรรมชาติที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม อีกทั้งทรัพยากรธรรมชาติก็ไม่เคยปฏิเสธใคร แม้จะมีภาษา ความเชื่อ ชาติพันธุ์ และศาสนาที่ต่างกัน 5) สิ่งแวดล้อมและอิทธิพลของอากาศเป็นสิ่งสำคัญที่หล่อหลอมให้ทุกคนปรับตัวเข้าหากัน แม้จะมีความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรมที่ต่างกัน กระนั้น อากาศเป็นตัวกำหนดอย่างดีให้ผู้คนแต่งกายผ่านวัตถุดิบจากแหล่งเดียวกัน 6)

อาหารที่มีรสชาติแบบเดียวกัน เสื้อผ้า รวมทั้งที่อยู่อาศัย ซึ่งทั้งหมดเหล่านั้นมีส่วนสำคัญในการกำหนดการอยู่ร่วมกันของผู้คนในสังคมพหุวัฒนธรรมอินเดีย นอกจากนี้ยังมีโลกของวิชาการถือเป็นสิ่งสำคัญที่ทุกความเชื่อสามารถเข้าถึงได้โดยไม่ถูกกีดกัน ทุกคนสามารถก้าวข้ามเส้นพรมแห่งความเชื่อผ่านงานเขียน งานวิชาการและบทความแขนงต่าง ๆ

จากการสัมภาษณ์ชนให้ตระหนักว่า

จุดเด่นของสังคมอินเดียคือ อาณาจักรเล็ก ๆ ที่ประกอบเข้าด้วยกัน ไม่ใช่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมเชิงเดี่ยว เนื่องจากอินเดีย มีอาณาจักรฮินดูที่ปกครอง มีราชวงศ์มุสลิม มีราชชาวกษัตริย์ และอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งไม่มีใครผูกขาดทางด้านวัฒนธรรมและประเพณี รวมทั้งระบบการปกครอง สิ่งนี้คือจุดแข็งที่สร้างและหลอมรวมให้ทุกคนสำนึกว่า อินเดียคือ แผ่นดินของทุกคน ไม่ใช่ของฮินดู มุสลิม หรือซิกข์ เพียงอย่างเดียว” (ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 7, 14 กรกฎาคม 2563)

อินเดียได้หลอมรวมความหลากหลายไว้ไม่ต่างจากผ้าผืนเดียวกัน แต่ประกอบด้วยด้ายหลายเส้นหลายเนื้อ หลากสี และหลากหลายภาพที่ใช้ในการถักทอ หลากศาสนา นานาความเชื่อ ทั้งสัจธรรมและความแท้จริงที่ซึมซาบอยู่ทุกหนแห่ง วิญญาณแห่งการอดทนอดกลั้น ผสมกลมกลืน และคลุมครอบปรากฏในจินตนาการของชาวอินเดีย ปัจจัยเหล่านี้ได้สร้างความเข้มแข็งและยืดหยุ่นให้แก่วัฒนธรรมอินเดีย ความยืดหยุ่นและเข้มแข็งนี้เองที่ช่วยให้วัฒนธรรมอินเดียซึมซาบเข้าในจิตใจของมวลชน คำว่า “จงมีชีวิตอยู่ และให้ผู้อื่นมีชีวิตอยู่ด้วย” จึงเป็นปรัชญา หลักคำสอนทางศาสนา และเป็นสาระสำคัญของวัฒนธรรมอินเดียของการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมพหุ ซึ่งทุกศาสนาสามารถวางรากและตั้งถิ่นฐานในอินเดียอย่างมั่นคง (Kusalasai & Kusalasai, 2000)

สังคมพหุวัฒนธรรมอินเดียปรากฏชัดในเพลงชาติอินเดีย “Jana Gana Mana” (จิตใจแห่งปวงชน) ที่ประพันธ์โดยรพินทรนาถ ฐากูร กวีเอกอินเดียและนักเขียนรางวัลโนเบลนามอุโฆษที่พยายามถ่ายทอดความหลากหลายและความสามัคคีของสังคมอินเดียที่ประกอบไปด้วยประชาชนทั้งผอง ทั้งปัญจาบ สินธุ กุชราต มหาราษฏระ ทราวาท โอริศา และเบงกอล อีกทั้งขุนเขาแห่งวินัยและหิมาลัย แม่น้ำแห่งยมนาและคงคา สิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนถึงสังคมอินเดียภายใต้นิยามแห่งเอกภาพท่ามกลางความหลากหลายทั้งสิ้น ข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์จึงชี้ชัดว่า อินเดียเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม มีความหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นผิวพรรณ ภาษา ความเชื่อ ความศรัทธา รวมถึงความแตกต่างในมิติของเรื่องอาหาร อัตลักษณ์ (Identity) จึงเป็นความหลากหลายที่ดำรงอยู่ในอินเดีย อันเนื่องมาจากเป็นประเทศใหญ่จึงไม่สามารถที่จะเป็นวัฒนธรรมแบบเชิงเดี่ยว (Monopoly) ได้ โดยธรรมชาติของมัน ประเทศใหญ่และประชากรเยอะซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของอินเดีย (ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 1, 8 กันยายน 2563)

อินเดีย: ปัจจัยพื้นฐานในการก่อเกิดและดำรงอยู่ของสังคมพหุวัฒนธรรม

สังคมพหุวัฒนธรรมนั้นจำเป็นต้องมีแนวคิดและนโยบายสำคัญในการจัดการเพื่อหล่อหลอมและสร้างความรู้ความเข้าใจความหลากหลายในสังคมทั้งด้านวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี และอื่น ๆ เพื่อให้เกิดความ

สมานฉันท์ ผู้คนสามารถอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคี อินเดียมีความหลากหลายทั้งด้านผิวพรรณ ภาษา ความเชื่อ ความศรัทธา หากปราศจากแนวคิดดังกล่าวอาจจะนำไปสู่ความสุดโต่งซึ่งจะทำให้สังคมเกิดผลเสียและยากจะอยู่ร่วมกัน ผู้ให้สัมภาษณ์จึงนำเสนอว่า

สังคมจะต้องมีแนวคิดวัฒนธรรมสันติภาพ ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญให้สังคมพัฒนาวัฒนธรรมดำรงอยู่ ไม่ได้หมายความว่า เป็นสังคมที่ไม่มีความขัดแย้ง เพราะทุกสังคมล้วนมีความขัดแย้ง แต่วัฒนธรรมสันติภาพคือ การไม่ให้ความขัดแย้งดังกล่าวนั้นเปลี่ยนเป็นความรุนแรง ทำให้สังคมไม่แตกสลาย หากไม่มีวัฒนธรรมของสันติวิธีหรือสันติภาพในโครงสร้างทางวัฒนธรรมของสังคม ความขัดแย้งมันจะแปรเปลี่ยนเป็นความรุนแรงได้ง่าย (ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 2, 9 กันยายน 2563)

จะเห็นได้ว่า แนวคิดดังกล่าวนี้จะประคับประคองไม่ให้สังคมที่มีความขัดแย้งแปรสภาพเป็นความรุนแรง อีกทั้งเป็นการเรียนรู้เพื่อยอมรับความแตกต่าง ให้เกียรติซึ่งกันและกัน หากโครงสร้างสังคมดำรงและเข้าใจความหลากหลาย สังคมนั้นก็จะเกิดการให้เกียรติระหว่างกัน ด้วยเหตุนี้ การดำรงอยู่ของสังคมพัฒนาวัฒนธรรมอินเดียนั้นก่อเกิดจากปัจจัยพื้นฐานอย่างน้อย 4 ประการดังนี้

1) หลักคำสอนและความเชื่อทางศาสนา

ศาสนาคือพื้นฐานสำคัญในการสร้างวิถีคิดและเป้าหมายวิถีชีวิต อีกทั้งยังยกระดับจิตวิญญาณให้กับชาวอินเดีย ศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อผู้คนในอินเดียเป็นอย่างมาก จนผู้ให้สัมภาษณ์สรุปไว้อย่างน่าสนใจว่า “พลังของศาสนาในอินเดียนั้นมีจิตวิญญาณสำคัญคือ ผลิตดอกผลแห่งความรักและความสามัคคี ศาสนิกทั้งหลายที่เข้าใจปรัชญาและแก่นของศาสนา พวกเขาเหล่านั้นได้นำศาสนาไปสู่ความร่วมมือและการอยู่ร่วมกัน ศาสนาจึงเป็นเอกลักษณ์สำคัญของอินเดียในการสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคม” (ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 3, 9 กันยายน 2563) Jagroop Kaur (2005) สะท้อนให้เห็นว่า หลักคำสอนศาสนานั้นผูกโยงกับคำว่า “สันติ” (Shanti) เห็นได้จากพิธีกรรมของฮินดูที่เน้นให้ศาสนิกกล่าวทั้งในช่วงเริ่มต้นและสิ้นสุดกิจกรรมว่า “สันติบาท” (Shanti Path) หมายถึง การอ่านและเพรียกหาเพื่อให้สันติภาพเกิดขึ้นทั้งในโลก อากาศ ลมหายใจ ท้องทะเล และอื่น ๆ

“สันติบาท” (Shanti Path) จึงแสดงให้เห็นวิถีคิดในการสร้างสันติภาพสำหรับกิจกรรมที่ทำกับส่วนรวมมากกว่าทำคนเดียวและให้ถือเป็นวิถีปฏิบัติสำคัญเพื่อให้เกิดขึ้นกับทุกภาคส่วนของสังคมอินเดีย นอกจากนี้ ยังเป็นปัจจัยหนุนเสริมที่ผลักดันให้เกิดสันติภาพในสังคมด้วย 3 องค์ประกอบสำคัญคือ การกระทำ (Karma) ความภักดี (Bhakti) และความขยัน (Gyan) ทั้งหมดล้วนเป็นเครื่องมือพัฒนาคนเพื่อดำรงไว้ซึ่งความสงบสุขและหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง Jagroop Kaur (2005) จึงนำเสนอว่า สันติภาพนั้นมาจากภาษาสันสกฤต “สันติ” (Shanti / Ahimsa) ที่แปลว่า “สันติจากข้างใน” (Inner Peace) ซึ่งเป็นความสุขของคน ๆ หนึ่งที่ไม่ได้ใช้ร่างกาย ความคิด และจิตวิญญาณในการก่อความรุนแรงหรือสร้างปัญหาให้กับส่วนอื่น ๆ สังคมอินเดียมีความคุ้นชินกับคำดังกล่าวมาหลายศตวรรษ สันติภาพจึงเป็นการรอกเอยและการหนุนเสริมผู้คนให้มีความเจริญ ความร่วมมือในการสร้างสรรค์หรือพัฒนาสิ่งที่ดีเพื่อทุกคน การอยู่ด้วยความสงบสุขจึงเป็นปัจจัยพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนนั้นต้องการ

สำหรับหลักคำสอนของอิสลามนั้นเน้นการแสดงออกเพื่ออวยพรเมื่อแรกเจอและจากลาผ่านคำพูด “อัสลามอะลัยกุม” หรือ “ขอความสันติจงมีแด่ท่าน” หลักคำสอนของศาสนาจึงสอดคล้องกับวิถีปฏิบัติคำว่า “อัสละมะ” (ทำให้เกิดสันติ) จึงเป็นรากศัพท์ของคำว่า “มุสลิม” คือ “ผู้ทำให้เกิดสันติหรือผู้สร้างสันติภาพ” ท่านศาสดามุฮัมมัดจึงกล่าวว่า “มุสลิมคือ บุคคลที่ทำให้ผู้อื่นนั้นปลอดภัยจากคำพูดและการกระทำของเขา” (Sahih Ibn Hibban, 2014) การเป็นมุสลิมที่สมบูรณ์แบบจึงเป็นบุคคลที่ทำให้เกิดสันติภาพนั่นเอง ส่วนศาสนาซิกข์นั้นเน้นหลักแห่ง “การสร้างมิตรภาพ” (Amity) ในทุกอิริยาบถของมนุษย์ โดยเน้นให้สังคมโลกอยู่ร่วมกันด้วยสันติภาพและสงบสุข นำเสนอด้วยคำแห่งความรักซึ่งกันและกัน ความรักระหว่างพี่น้องร่วมสาภโลกและสันติภาพแก่ทุกสังคมและผู้คนทุกศาสนาในโลกใบนี้ คัมภีร์ศรีคุรุกรันต์ ซาฮิบจึงเน้นสันติภาพและการอยู่ร่วมกันในสังคม มุ่งเน้นการใช้ชีวิตด้วยความสมถะ ชาวซิกข์ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในทุก ๆ วันด้วยบทขอพรที่ชื่อว่า “Sarbat Da Bhala” (ความดีหรือความเมตตาทุกประการ) เพื่อเน้นหนักในเรื่องมนุษยธรรม ความบริสุทธิ์ ความพอประมาณ และการควบคุมตนเอง มุ่งเน้นทั้งด้านกายภาพและจิตวิญญาณไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งหมายถึงมุ่งสร้างสันติภาพให้กับตนเองและสังคมไปด้วยกันผ่านความเท่าเทียมกันระหว่างความรู้ การกระทำและความซื่อสัตย์ ซึ่งเป็นบ่อเกิดของสันติภาพและความสุขทั้งปวง (Kaur, 2005; Kamwang, 2016) ศาสนาซิกข์ต่อต้านระบบวรรณะที่เน้นการแบ่งแยกคน ซึ่งท่านคุรูนานก์ได้ย้ำว่า “จากสตรีเพศที่พวกเราลืมตาในโลก จากครรภ์ของเพศหญิงที่ก่อเป็นรูปร่างของเรา ทำไมต้องเรียกสตรีว่า เป็นต้นเหตุแห่งความผิดบาป ทั้งที่หล่อนคือ ผู้ให้กำเนิดบรรดาภักษัตริย์และผู้คนทั้งโลก?” ด้วยเหตุนี้มนุษยร่วมโลกจึงมีสถานะเท่าเทียมกัน แม้จะต่างเพศ เชื้อชาติ สีผิว ชนชั้น (Kaur, 2005)

หลักคำสอนในคัมภีร์พระเวทมุ่งเน้นให้ชาวฮินดูยึดถือสันติศึกษา ธรรมะเรื่องสันติภาพ และความสงบสุข ทั้งผู้คนที่รู้จักและไม่รู้จักเสมือนมาจากครอบครัวเดียวกัน ส่วนหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าย้ำว่าสันติภาพนั้นสามารถสร้างความสงบสุข สร้างศีลธรรม สติปัญญา และจิตวิญญาณ รวมถึงให้มนุษย์หลุดพ้น มีสติ มีศีลธรรม ไม่ใช่ความรุนแรง และเคารพความเชื่ออื่น สำหรับแนวทางของชาวซุฟีและบักติก์เน้นสันติภาพ อีกทั้งสนับสนุนให้ชาวฮินดูเข้าถึงการศึกษาอย่างเท่าเทียม ใช้โรงเรียนเป็นแหล่งอบรมบ่มเพาะผ่านคำสอนว่าด้วยความรักและสันติภาพเพื่อสร้างความสงบสุข ความรัก ความสามัคคี และให้เกียรติซึ่งกันและกัน

2) นักคิดและปวงปราชญ์

ปวงปราชญ์ถือเป็นมันสมองสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมอินเดีย โดยเฉพาะการนำพาผู้คนไปสู่ความรัก ความสามัคคี และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติเพื่อเป็นทางเดินไปสู่พระผู้เป็นเจ้า ซึ่งนักคิด นักเคลื่อนไหวระดับแนวหน้าทั้งยุคก่อนเอกราชและหลังเอกราชนั้นต่างเป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมท่ามกลางความเชื่อที่หลากหลาย อีกทั้งสามารถร่วมมือกันในประเด็นสำคัญต่าง ๆ ของสังคมจนประสบผลสำเร็จ” (ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 4, 11 กันยายน 2563) เห็นได้จากปวงปราชญ์ระดับแนวหน้าของฮินดูดังนี้

2.1 ท่านกะบิร (Kabir: 1440-1518)

ท่านกะบิรคือ ครูสอนศาสนาในอินเดียยุคกลาง ท่านเป็นช่างทอผ้าชาวพาราณสีมีฐานะยากจน ท่านได้เทศนาเกี่ยวกับภราดรภาพระหว่างฮินดูและมุสลิมที่อาศัยอยู่ภายใต้พระบิดาคือ พระผู้เป็นเจ้า ท่านประกาศว่า จะพบพระเจ้าได้ทั้งในวิหารและมีสยิด (Basham, 2016) ท่านกะบิรเป็นศิษย์ของ “ชัยคตาคี”

(Shaikh Taqi) ปราชญ์ซูฟีชาวมุสลิมและศิษย์ของ “รามอนันท์” (Ramananda) ปราชญ์ชาวฮินดู ท่านมีส่วนสำคัญในการสร้างการประนีประนอมระหว่างกลุ่มชาวฮินดูและมุสลิม อีกทั้งเทศนาธรรมด้วยการผสมผสานหลักคำสอนอิสลามและปรัชญาฮินดู ท่านยืนยันว่าคัมภีร์ของฮินดูและอิสลามนั้นสอดคล้องกัน (Ikram, 1964)

2.2 ท่านคุรุ นานัก ซาฮิบ (Guru Nanak Sahib: 1469-1539)

ท่านคุรุ نانัก ได้ก่อตั้งศาสนาซิกข์ โดยนำหลักคำสอนของฮินดูและอิสลามมาผนวกรวมกัน (Basham, 2016) ท่านได้รับความนิยมเนื่องจากสนับสนุนการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปึกแผ่นระหว่างฮินดูและมุสลิมผ่านหลักคำสอนของศาสนา ท่านยืนยันว่า ทั้งสองศาสนามีหลักคำสอนที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งตนเองได้รับแรงบันดาลใจและอิทธิพลทางความคิดจากท่านกะบิร ท่านจึงพยายามสร้างความเป็นปึกแผ่นระหว่างฮินดูและมุสลิม อีกทั้งยังเป็นเสมือนสะพานที่เชื่อมร้อยความคิดของผู้คนทั้งสองกลุ่มในพื้นที่ทางตอนเหนือของอินเดีย (Ikram, 1964) ท่านได้กล่าวถึงความรักที่มนุษย์จะต้องหยิбыื่นให้แก่กันว่า “หากพระเจ้าสถิตอยู่ในทุกห้องดวงใจของผู้คนแล้ว เขาผู้นั้นจะโกรธเกลียดไปเพื่อสิ่งใดกัน” ท่านจึงสนับสนุนให้สังคมเกิดความรักและความเท่าเทียมโดยธรรมะทำให้ผู้คนเข้าใจเป้าหมายของหลักคำสอน โดยเฉพาะการอยู่ร่วมกับเพื่อนร่วมโลกผ่านคำพูดที่ว่า “พวกเราทั้งหมดนั้นคือหนึ่งครอบครัวและพวกเราแต่ละคนก็มีชีวิตเพื่อผู้คนรอบข้าง” ท่านคุรุ نانักเรียกร้องให้เกิดความเสมอภาคระหว่างผู้คนในสังคม ซึ่งใน “อนันต์ ซาฮิบ” เน้นย้ำว่า “ตราบใดที่มนุษย์ในโลกนี้ยังมองเพื่อนมนุษย์ด้วยความอคติและแบ่งแยกคือ เลือกว่ารัก มากกว่ารัก ไร้ความเสมอภาคในดวงจิต เขาจะไม่มีวันพบกับความสุขสันต์ในดวงใจ...” (Suriyaamrith, 2014; 2018) นี่เป็นแนวทางเบื้องต้นที่ย้ำเตือนศาสนิกชนชาวซิกข์ให้อยู่บนหนทางแห่งการบำเพ็ญตน

2.3 กษัตริย์อักบัรหาราช (Akbar the Great: 1542-1605)

ท่านอักบัร หรือรู้จักอีกชื่อคือ “บัดรุตดิน” (Badru-al-Deen) ท่านได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมฮินดูผ่านหลัก “ธรรมะ” (Dharma) หรือหลักธรรมภิบาลที่ผสมระหว่างฮินดูและเปอร์เซีย ท่านเรียนรู้คำพูดและบทกวีจากปวงปราชญ์ซูฟี ทั้งฮาฟิซและญาลาลุดดีน รุมิ (Smith, 1917) วัฒนธรรมและหลักคำสอนดังกล่าวทำให้อักบัรผลักดันการเรียนรู้อันระหว่างฮินดูและมุสลิมด้วยการก่อตั้ง “อิบาดัตคานา (Ibadat Khana)” หรือห้องสำหรับการชุมนุมของปวงปราชญ์ ในปี 1575 มีการถกเถียงและเสวนาประเด็นต่าง ๆ ทั้งปราชญ์มุสลิมซุนนีย์ที่นำโดยท่านมุลลา अबดุลลอฮ (Mulla Abdullah) แห่งเมืองซุลตอนปุระ (Sultanpur) ปราชญ์ชีอะฮ์ที่นำโดยฮากิม อาบุลฟาติฮ (Hakim Abul Fateh) ปราชญ์ซูฟีอย่างซัยค์ ฟัยซี (Shaikh Faizi) แห่งบาดักขาน (Badakhshan) รวมถึงบรรดาปราชญ์จากศาสนาฮินดู เช่น ซิกข์ โชโรแอสเตอร์ และคริสต์ ซึ่งสามารถเข้ามาแลกเปลี่ยนในประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับหลักความเชื่อ สันติภาพ และอื่น ๆ (Srivastava, 1965)

อักบัรใช้นโยบาย “ดิน อิลาฮี” (Deen Ilahi) ในปี 1582 เพื่อเรียกร้องไปสู่การมีพระเจ้าองค์เดียวและสร้างความปรองดองระหว่างศาสนา ท่านมองว่า ศาสนาสากลคือ การเชื่อในพระเจ้าองค์เดียว ให้ความเคารพกับทุกศาสนา ให้เกียรติกับทุกความเชื่อ ให้ความเสมอภาคและสวัสดิการผู้คนอย่างเท่าเทียม “ดิน อิลาฮี” (Deen Ilahi) หรือ สันติภาพอยู่ในทุกผู้คน (Sulh-i-Kul) ถือเป็นศาสนาที่ดีที่สุดในการหลอมรวมผู้คนให้เข้ากัน อีกทั้งยังคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งระหว่างสังคม การเมือง และศาสนา (Brahma, 2020) แนวคิดดังกล่าวส่งผลให้เกิดการก่อสร้างศาสนสถานหลายแห่งของชาวฮินดูที่ใช้แสงวบญู ทั้ง “บรินดาบัน”

(Brindaban) และในเมืองบานาราส (Banaras) รวมถึงอนุญาตให้ชาวฮินดูแห่งเมืองธานesar (Thanesar) สร้างวัดในพื้นที่เดิมที่ถูกชาวมุสลิมทำลายและสร้างวัดฮินดูในเมืองอาจาลมาคานี (Achal Makani) ไม่ไกลจากบาตาลา (Batala) หลังจากถูกชาวมุสลิมทำลายในช่วงสงคราม ส่วนโบสถ์คริสต์ถูกสร้างในเมืองอักราและลาฮอร์ ศาสนสถานเชนถูกสร้างในเมืองชาตรุนจายา (Satrunjaya) และเมืองอุชเชน (Ujjain) อีกครั้งได้ก่อตั้งสำนักแปลเพื่อเข้าถึงหลักคำสอนและตำราของชาวฮินดูและปาร์ซีทั้งคัมภีร์อาถรรพ์เวท (Atharva Veda) มหาภารตะ (Mahabharata) หริวงค์ (Harivamsa) รามายณะ (Ramayana) เป็นภาษาเปอร์เซีย (Sharma, 1972)

2.4 ท่านดาตู (Dadu: 1544-1603)

นักเทศนาธรรมที่สั่งสอนแนวคิดอิสลามในหมู่ชนที่ไม่ศรัทธาในอิสลาม ท่านเป็นศิษย์คนสำคัญของท่านกะบิร แม้ศิษย์บางคนของท่านดาตูบอกว่า ท่านนั้นเกิดในครอบครัววรรณะพราหมณ์ แต่ส่วนใหญ่ระบุว่า ท่านดาตูกำเนิดในครอบครัวมุสลิมที่ประกอบอาชีพปั้นด้าย บิดาและมารดาชื่อ ท่านโลดี (Lodi) และท่านบาสิรัน (Basiran) ตามลำดับ ส่วนลูกชายชื่อ ท่านฆอริบ (Garib) ท่านมัสกิน (Miskin) และหลานชื่อ ท่านฟาگیر (Fakir) สำหรับครูของท่านชื่อ ท่านชัยค์ บุตฮาน (Shaikh Budhan) ปราชญ์ซูฟีสายกอดรียะฮ์ แนวคิดของท่านดาตูล้วนได้รับอิทธิพลมาจากฮินดูและมุสลิม แต่ต่อมาเริ่มเกิดแนวคิดต่อต้านและส่งเสริมการเป็นปฏิปักษ์ (Antagonism) ระหว่างฮินดูและมุสลิม พื้นฐานการสร้าง ความขัดแย้งเหล่านั้นเกิดจากปัจจัยทางการเมือง ไม่ใช่ปัจจัยของศาสนาแต่อย่างใด ซึ่งความขัดแย้งดังกล่าวเพิ่งเกิดขึ้นอย่างหนักในช่วงอาณานิคมอังกฤษภายใต้นโยบาย “ทำให้แตกแยกและปกครอง” เพื่อให้ง่ายต่อการควบคุม (Ikram, 1964)

2.5 ท่านสวามี วิเวกานันท์ (Swami Vivekananda: 1863-1902)

ท่านสวามีถูกเรียกอีกชื่อว่า “นเรนทรนาถ ทัตตา” (Narendra Nath Datta) ปราชญ์ระดับแนวหน้า ผู้นำเสนอการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมอินเดีย ท่านได้รับอิทธิพลทางศาสนาและจิตวิญญาณจากบูบันเนสวารี เทวี (Bhubaneswari Devi) ผู้เป็นมารดา ด้วยการเล่ารามายณะ (Ramayana) และมหาภารตะ (Mahabharata) ท่านชื่นชอบบทกวี วรรณกรรม อีกทั้งยังมุ่งเน้นการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางของท่านศรีรามกฤษณะ รวมทั้งคัมภีร์พระเวท (Vedas) อุปนิษัท (Upanishads) ภควัทคีตา (Bhagavad Gita) และคัมภีร์ปุราณะ (Puranas) ท่านเน้นการอยู่ร่วมในความเชื่อที่แตกต่าง ซึ่งท่านเชื่อว่าชาวอินเดียคือ “แบบอย่างแห่งแนวคิดความเป็นรัฐแห่งพหุวัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากรากแห่งศาสนาและแห่งความอดทน” ภายใต้หลักคิด “Sarva dharma sama bhava” หรือ “ทุกศาสนานี้ก็นำไปสู่เป้าหมายเดียวกัน” (All Religions Lead to the Same Goal)

สวามี วิเวกานันท์มองว่า ศาสนาไม่ได้เชื่อมโยงเชื้อชาติหรือพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เพียงอย่างเดียว แต่ยังเชื่อมโยงกับพลังของแต่ละคน “ข้าพเจ้าสามารถเข้าไปยังมัสยิดของชาวมุสลิม โบสถ์ของชาวคริสต์ และคุกเข่าต่อหน้าไม้กางเขน ข้าพเจ้าเข้าไปยังวัดชาวพุทธและขอที่พิงพิงต่อพระพุทธรูปเจ้าภายใต้หลักศรัทธาของพระองค์ ข้าพเจ้าเข้าไปยังป่าและสงฆ์วิเวกในนั้นเพื่อฝึกการเจริญสติตามแนวทางของพระเจ้าศาสนาฮินดู ผู้ซึ่งทำการ

แสวงหาสังสรรค์ด้วยการตรัสรู้หัวใจของมนุษย์” (Kar, 2016) ท่านสวามี วิเวกานันท์ย้ำถึงวัฒนธรรมอินเดียที่ไม่ใช่แค่เพียงเรื่องความอดทน แต่ยังยอมรับว่าทุกศาสนานั้นเป็นหนทางสู่ความจริง ท่านยืนยันว่า “ชาวคริสต์ไม่ต้องมานับถือศาสนาฮินดูหรือดำรงตนตามแบบพุทธศาสนิกชน ส่วนชาวฮินดูและชาวพุทธนั้นก็ไม่จำเป็นต้องมาเป็นคริสต์ศาสนิกชน ทว่า แต่ละคนนั้นสามารถรวมกันเป็นหนึ่งเดียวกับผู้อื่นด้วยการยึดมั่นตามหลักความเชื่อของตนเอง ทุกศาสนานั้นสามารถยืนหยัดตามหลักคำสอนที่ว่า “จงช่วยเหลือซึ่งกันและกันและอย่าทะเลาะเถียงกัน” “จงรวมกันและอย่าทำลายซึ่งกันและกัน” “จงสงบ สันติและอย่าสร้างความแตกแยกระหว่างกัน” (Kar, 2016)

2.6 ท่านมหาตมะ คานธี (Mahatma Gandhi: 1869-1948)

ท่านมหาตมะ คานธี ผู้เป็นเจ้าของวลีที่ว่า “ตาต่อตา ทำให้คนทั้งโลกตาบอด” จนท่านถูกยอมรับให้เป็น “บิดาแห่งสันติภาพ” (Dietrich, 2012) ท่านเป็น “ผู้ประนีประนอมมุสลิม” จนเป็นสาเหตุให้ถูกสังหารหลังเอกราชอินเดียโดยกลุ่มฮินดูนิยม (Hindutva) ท่านได้ทิ้งมรดกทางความคิดชิ้นสำคัญให้อินเดียคือ อหิงสาหรือการไม่ใช้ความรุนแรง อีกทั้งยังสนับสนุนชนชั้นแรงงาน การปันน้ำ ใน “Vow of Hindu-Muslim Unity” ปี 1919 คานธีได้ระบุว่า “หากชาวฮินดูและมุสลิมอยู่กันอย่างเอกภาพไม่ต่างจากลูกท้องแม่เดียวกัน มันจะเป็นศรัทธาอันแรงกล้าที่ปรารถนา อย่างแรกต้องเปลี่ยนอคติ จะต้องมีสติในการพูดจาและไม่หยาบคาย ชาวฮินดูนั้นจะต้องไม่หลงระเหิดกับภาษาที่ไม่เหมาะสมเมื่อพูดคุยกับมุสลิม ชาวมุสลิมก็จะต้องระวังคำพูดของตนเองเมื่อสนทนากับเพื่อนฮินดู” (Guha, 2012)

คานธีย้ำว่า “เพียงชาวฮินดูหยิบยื่นความรักอันบริสุทธิ์ให้กับชาวมุสลิม เมื่อนั้นความสามัคคีระหว่างฮินดู-มุสลิมจะก่อตัวขึ้น ผู้นำของทั้งสองศาสนาจะต้องพูดคุยกัน เมื่อทั้งสองมีพลังในการเสียสละและทำหน้าที่ของตนเองอย่างสมบูรณ์ แน่นนอน แต่ละคนจึงต้องเคารพความเชื่อของศาสนาระหว่างกัน จะต้องไม่ปองร้ายต่อกัน จะต้องห้ามปรามระหว่างกันอย่างนิ่มนวล หลีกเลียงคำพูดที่หยาบคาย ทั้งสองจะต้องหาหรือร่วมกัน อีกทั้งชี้แจงข้อสงสัยต่าง ๆ พร้อมทั้งวางหลักการแก้ไขเพื่อใช้เป็นแนวทางสาธารณะ” (Guha, 2012) คานธีเน้นการสานุเคราะห์ระหว่างศาสนา (Inter-Religious Harmony) ด้วยการสร้างสิ่งแวดล้อมแห่งความอดทนอดกลั้นระหว่างศาสนาจากครอบครัวตนเอง คานธีมีความสัมพันธ์อันดีกับมิตรสหายบิดา ผู้นำนักบวชศาสนาเช่น มุสลิมและปาร์ซี อีกทั้งยังประนีประนอมท่ามกลางความหลากหลายในสังคม

ใน “ฮินดิสวราช” (Hind Swaraj) หรือ India Home Rule 1909 ระบุว่า “แท้จริงแล้วศาสนานั้นมีเส้นทางเดินที่แตกต่างกัน แต่ท้ายที่สุดก็มาบรรจบที่ถนนสายเดียวกัน” (Kar, 2016) จึงเป็นที่มาของการเคารพทุกศาสนาอย่างเท่าเทียมกันภายใต้คำว่า “Sarva Dharma Sama bhava” ไม่ต่างจากท่านสวามี วิเวกานันท์ ศาสนาจึงเป็นเครื่องมือที่สนับสนุนให้มนุษย์หลุดพ้นอุปสรรค แต่ไม่สนับสนุนให้รวมศาสนาทั้งหมดเป็นหนึ่งเดียว ในทางกลับกัน เราจะต้องเคารพความเชื่อของศาสนาและจะต้องอดกลั้นไม่ให้เกิดความความรุนแรงในนามศาสนาของกันและกัน” (Guha, 2012) จะเห็นได้ว่า ผู้นำและปวงปราชญ์อินเดียระดับแนวหน้าในแต่ละศาสนามุ่งส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในพื้นที่พหุวัฒนธรรมทั้งสิ้น

3) การสร้างวัฒนธรรมสันติภาพและพื้นที่ทางอัตลักษณ์

ความหลากหลายและการผสมปนเปทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และภาษาทำให้ชาวอินเดียพร้อมปรับตัวเพื่อความอยู่รอดและสามารถอยู่ร่วมกันด้วยถ้อยทีถ้อยอาศัยระหว่างกัน ทั้งฮินดูและมุสลิมต่าง “ส่งต่อวัฒนธรรมระหว่างกัน” อินเดียเป็นพื้นที่ผสมผสานทางภูมิปัญญาทั้งในตัวคน อาคารผ่านลวดลายอิสลามและฮินดูผสมกลมกลืนกันอย่างเป็นเอกภาพ การปฏิบัติหลายอย่างของชาวฮินดูสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวมุสลิมในอินเดีย สิ่งนั้นไม่ได้เกิดจากความเชื่อในฮินดูในอินเดีย แต่เกิดจากวิถีชีวิตแบบเก่าของสังคมอินเดียโบราณที่มีความเกี่ยวพันและสอดคล้องระหว่างกัน จนเป็นที่มาของความเชื่อเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมในปัจจุบัน

3.1 การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมหรือประสบการณ์ร่วมในสังคม

สิ่งแวดล้อมแห่งความเข้าใจนั้นถือเป็นสิ่งสำคัญในการเรียนรู้ระหว่างกัน โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้กับทุกความเชื่อ มีวันหยุดประจำชาติและพื้นที่ในการแสดงอัตลักษณ์ ทำให้ผู้คนทุกศาสนาทั้งฮินดู ฮินดู มุสลิม เช่น พุทธ คริสต์ และอื่น ๆ ต่างเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน เห็นได้จากบทสรุปของผู้ให้สัมภาษณ์ที่ว่า “ภาพของอินเดียชัดเจนที่สุดคือ วันหยุด (Holiday) ซึ่งพุทธก็หยุดกันทั่วประเทศ วันอีดของมุสลิม ฮินดูก็มีสิทธิ์หยุด ได้หยุดหมดทั่วประเทศ เรื่องของวันวิสาขบูชา เรื่องของคริสต์มาสของชาวคริสต์ ทั้งหมดคือ ความหลากหลาย บทเรียนจากอินเดียมีวันหยุด ซึ่งเป็นวันหยุดวันชาตินะ ไม่ใช่วันหยุดพิเศษ แกนหลักของสังคมพหุวัฒนธรรมในอินเดียก็คือ วันหยุดราชการและพื้นที่ในการแสดงอัตลักษณ์” (ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 5, 9 กันยายน 2563) นอกจากนี้ “แต่ละรัฐมีวันหยุดในทางศาสนาที่แตกต่างกันออกไป เช่น ช่วงนวราตรีในเบงกอล ซึ่งเป็นวันหยุด ในขณะที่รัฐอื่นไม่หยุด จะเห็นได้ว่า มีการจัดสรรความพิเศษของแต่ละพื้นที่อย่างโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์” (ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 6, 8 มกราคม 2564)

ความพิเศษของสังคมอินเดียคือ ผู้คนได้เรียนรู้วัฒนธรรมแปลกหน้าระหว่างกัน ชาวมุสลิมใช้ชีวิตตามชนบทฮินดู ส่วนฮินดูก็รับวัฒนธรรมบางอย่างมาจากมุสลิม สิ่งที่เห็นได้ชัดคือ มุสลิมรับระบบวรรณะมาปรับใช้จนเป็นที่มาของซัยยิด (Sayyid) ซัยค์ (Shaikh) โมกุล (Mughal) หรือปาธาน (Pathan) (Ikram, 1964) วัฒนธรรมฮินดูนั้นมีบทบาทบนแผ่นดินอินเดียก่อนวัฒนธรรมมุสลิม และต่อมาได้มีการผสมปนประหว่างความเชื่อเดิมและวัฒนธรรมใหม่ ทั้งชาวฮินดูและมุสลิมมีวัฒนธรรมผสมอยู่ในการดำรงชีวิตทั้งอาหาร การแต่งกาย งานเทศกาล และอื่น ๆ (Madani, 1993) หมู่ชนซุฟีชาวมุสลิมนั้นได้รับอิทธิพลการปฏิบัติหลายอย่างมาจากโยคีฮินดู เช่น การกินอาหารแบบมังสวิวัติ การฝึกฝนตนเองแบบเข้มงวด รวมถึงการรักษาพรหมจรรย์ (Celibacy) สิ่งดังกล่าวแรงจูงใจไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ นอกจากนี้ ชาวมุสลิมนิยมปฏิบัติแบบฮินดูในหลาย ๆ อย่าง ซึ่งเห็นได้จากการเฉลิมฉลองทางสังคม เช่น งานวันเกิด งานวันตาย งานแต่งงาน ส่วนการเย็บสุสานนักบุญพร้อมวิธีปฏิบัติบางอย่างชาวมุสลิมก็รับอิทธิพลมาจากฮินดูเช่นกัน (Ikram, 1964)

วัฒนธรรมที่มุสลิมรับมาจนกระทั่งสามารถเห็นได้อย่างชัดเจนคือ พิธีแต่งงาน ซึ่งประกอบไปด้วย 1) การกำหนดฤกษ์ยามแต่งงานที่เรียกว่า “นิสบาล” (Nisbal) 2) ประเพณีคู่บ่าวสาวล้างตัวด้วยน้ำมันก่อนแต่งงานประมาณ 2-3 วัน เรียกว่า “พิธัลดี” (Haladi) ซึ่งนิยมใช้แป้ง ไม้จันทน์ นมข้น และน้ำดอกกุหลาบ คู่บ่าวสาวจะทาบนมือ เท้า และหน้าผาก พิธัลดีใช้น้ำสีเหลืองของขมิ้นเพื่อทำให้ผิวสดใสและถือเป็นโชคดีแก่คู่บ่าวสาว 3) ประเพณีการเพนท์มือให้กับเจ้าสาวและครอบครัว ที่เรียกว่า “มะเฮนดี” (Mehandi) หรือ “เฮนนา” ซึ่งเจ้าสาวจะวาดรูปลวดลายต่าง ๆ บนมือก่อนงานแต่งงานประมาณ 1 วันหรือในคืนก่อนแต่งงาน 4) พิธีแห่

จากฝ่ายเจ้าบ่าวไปปรับตัวเจ้าสาวเพื่อไปยังสถานที่จัดงานในวันแต่งงานที่เรียกว่า “บาร์ต” (Barat) โดยฝ่ายชายนั้นจะขี่ม้าพร้อมขบวนแห่ ซึ่งมีเครื่องดนตรีและการละเล่นต่าง ๆ 5) พิธีการให้สร้อยข้อมือในวันแต่งงานที่เรียกว่า “คานกัน” (Kangan) ทั้งหมดนี้ มุสลิมได้รับมาจากพิธีเฉลิมฉลองของชาวฮินดู (Madani, 1993)

นอกจากนี้ ยังมีวัฒนธรรมฮินดูที่ชาวมุสลิมยืมมาถือปฏิบัติเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็น “เดารี” (Dowry) หรือการแต่งงานที่ฝ่ายหญิงต้องจ่ายค่าสินสอดให้กับครอบครัวฝ่ายชาย นอกจากนี้ ยังมีวัฒนธรรม “ซับซี” (Sabzi) หรือการกินมังสวิรัต และการเคี้ยวหมาก (Chewing) ด้วยใบพลู (Betel leaf) การเผาสูตรีทั้งเป็นพร้อมกับทรัพย์สินหลังสามีเสียชีวิต เห็นได้จากกรณีของท่านกอมารุদ্ดีน (Kamaruddin) ผู้ครองนครเมือง Bhatnair ได้เข้าไปร่วมรบเพื่อต่อต้านท่านติมูรหลังเสร็จพิธีสาคี (Sati) ทั้งหมดล้วนเป็นวัฒนธรรมที่ชาวมุสลิมบางแห่งซึมซับมาจากฮินดู

อย่างไรก็ตาม ชาวฮินดูก็รับวัฒนธรรมบางอย่างมาจากมุสลิมเช่นกัน กล่าวคือ ชาวฮินดูเรียนรู้และพูดสนทนาภาษาเปอร์เซียในฐานะที่เคยเป็นภาษาราชการสมัยผู้ปกครองมุสลิม อีกทั้งยอมรับธรรมเนียม “ปุดะฮ์” (Purdah) หรือ “การคลุมหน้า” ของสตรีไม่ต่างจากชาวมุสลิมเมื่อไปยังที่สาธารณะ เพราะคำว่า “เออรัด” (Aurat) แปลว่า “ส่วนที่พึงสงวน” ซึ่งใช้เรียกเพศหญิงชาวอินเดีย ส่งผลให้สตรีอินเดียส่วนใหญ่มีหน้าที่ทำงานในบ้านและการทำงานนอกบ้านนั้นมีไว้สำหรับบุรุษเพศ ส่วนกษัตริย์ฮินดูที่รอดชีวิตจากสงครามก็หยิบยืมเทคนิคการทหารมาจากมุสลิม การใช้เกราะป้องกันตัวและการใช้อาวุธแบบใหม่ (Basham, 2016) นอกจากนี้ ยังมีการสวมใส่เสื้อกุดา-ปายามา (Kurta- pa'ijamah) ที่ถือเป็นมรดกของเปอร์เซีย ส่วนมุสลิมก็รับเอาวัฒนธรรมการแต่งกายแบบอินเดียด้วยการสวมใส่ผ้าโพกหัวที่มีไม้ประดับ (Pag) จะเห็นได้ว่า ทั้งฮินดูและมุสลิมนั้นต่างยืมวัฒนธรรมระหว่างกันมาถือปฏิบัติจนปัจจุบัน สังคมอินเดียมีวัฒนธรรมสันติภาพและการอยู่ร่วมระหว่างความเชื่อมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน จากการคลุกคลีและเรียนรู้ร่วมกันในสังคมอินเดียนั้นได้สร้างให้คนอินเดียโตมาในสังคมแห่งขันติธรรม อดทนอดกลั้นระหว่างกัน (Tolerance) ซึ่งถือเป็นลักษณะพิเศษของอินเดีย

3.2 แนวคิดฆราวาสนิยมกับภูมิคุ้มกันพหุสังคม

ความหลากหลายทั้งทางวัฒนธรรม ศาสนา ชาติพันธุ์ เชื้อชาติ ภาษาและอื่น ๆ ทำให้อินเดียหาทางออกด้วยแนวคิด “ฆราวาสนิยม” (Secularism) (Ka, 2016) วางอยู่บนพื้นฐานการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขภายใต้ความเชื่อที่หลากหลาย อีกทั้งเป็นฐานคิดแห่งการส่งเสริมความอดทนอดกลั้นระหว่างศาสนา แนวคิดดังกล่าวจึงเป็นหัวใจหลักของการอยู่ร่วมกัน อินเดียจึงไม่ถือให้ศาสนาหนึ่งศาสนาใดเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ทุกคนมีสิทธิในการเข้าถึงศาสนาและเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ (Kusulasai & Kusulasai, 2000) “ฆราวาสนิยม” ไม่ใช่การไม่มีศาสนาหรือการไม่เชื่อในพระเจ้า แต่จะอยู่บนพื้นฐานค่านิยมแห่งจิตวิญญาณอันหลากหลาย ศาสนาคือมรดกจากพระเจ้าและทุกศาสนานั้นเป็นความโปรดปรานจากพระองค์” (Husain, 1978)

อินเดียจึงแยกศาสนาออกจากการเมือง โดยไม่เน้นให้มีศาสนาประจำชาติหรือเน้นให้ศาสนาหนึ่งศาสนาใดสำคัญกว่า แนวทางดังกล่าวนี้ต้องการลดความขัดแย้งทางศาสนาและเพื่อเอกราชอินเดียผ่านความเป็นเอกภาพทางด้านการเมือง ฆราวาสนิยมจึงมีผลอย่างมากในการขับเคลื่อนสังคมพหุวัฒนธรรม แม้จะ

แยกการเมืองกับศาสนาออกจากกัน แต่อนุญาตให้ผู้นำศาสนาเข้ามาเล่นการเมืองได้ ซึ่งสอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์ที่สรุปว่า

อินเดียมุ่งเน้นแนวคิดสำคัญคือ รัฐฆราวาสนิยม (Secularism) ซึ่งมีผลอย่างมากในการขับเคลื่อนสังคมพหุวัฒนธรรม เน้นอนว่านั่นคือการแยกการเมืองกับศาสนาออกจากกัน แต่ความพิเศษของรัฐฆราวาสนิยมแบบอินเดียคือ การอนุญาตให้ผู้นำศาสนาเข้ามาเล่นการเมือง เพราะเขาเชื่อในความเป็นประชาธิปไตยและเชื่อในระบบฆราวาสนิยม (ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 6, 8 มกราคม 2564)

ฆราวาสนิยมจึงทำหน้าที่ปกป้องสิทธิความเป็นชนกลุ่มน้อย เพื่อชดเชยความไม่เท่าเทียมในอดีตและลดความเหลื่อมล้ำที่จะเกิดขึ้นในอนาคต จึงเป็นที่มาของระบบโควตาทั้งการศึกษา การเมือง และอื่น ๆ ฆราวาสนิยมจึงเน้นให้รัฐปกป้องทุกศาสนา โดยไม่มีการมุ่งเน้นหรือเชิดชูศาสนาหนึ่งศาสนาใด (Smith, 1967) จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมมีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมผู้คนให้เรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ หนึ่งในสถานที่หลอมรวมสำคัญคือ สถาบันการศึกษาที่รวมนักเรียนทุกศาสนา แต่ละคนได้ใช้ชีวิตร่วมกัน นั่งด้วยกัน และพูดคุยกัน สิ่งนี้ทำให้คนรุ่นใหม่อินเดียเข้าใจความแตกต่างหลากหลายมากขึ้น อีกทั้งเติบโตมาในสภาพแวดล้อมแบบใหม่ที่คอยหลอมให้ทุกคนอยู่ร่วมกันและสามารถแสดงอัตลักษณ์ของตนได้อย่างเต็มที่ ได้สำนึกสำคัญที่ว่า อินเดียคือที่อยู่ของทุกคน ปัญหาความแตกแยกที่ถูกถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชนไม่ได้เกิดจากระบบสังคม แต่เกิดจากผลประโยชน์ทางการเมือง ผู้ให้สัมภาษณ์จึงสรุปไว้อย่างน่าสนใจว่า

สังคมอินเดียมีความมหัสจรรย์ 4 ประการคือ 1) มีพื้นที่เปิดสำหรับอัตลักษณ์ตนเองที่สามารถนำเสนอและแสดงออกได้อย่างอิสระเสรี 2) มีความเข้าใจระหว่างกัน ซึ่งแต่ละคนได้รับองค์ความรู้จากพื้นที่เปิดทางด้านวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ จนกระทั่งทำให้พวกเขาสามารถอธิบายความเชื่อและแนวคิดหลากหลายของผู้คนในสังคมได้ 3) นิสยแห่งการใฝ่รู้และรักการอ่าน กอปรกับอินเดียมีต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายสำหรับสื่อสิ่งพิมพ์ค่อนข้างต่ำ จึงทำให้ผู้คนเข้าถึงศาสตร์ได้อย่างง่ายดาย อีกทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ของอินเดียไม่ได้ทำหน้าที่แค่เพียงใช้อ่าน แต่สามารถนำมาเป็นกระดาษชำระ ห่อขนม และบรรจุอาหาร จนทำให้เกิดการอ่านอยู่ตลอดเวลา 4) ระบบการปกครองที่ไม่ผูกขาด ทุกคนสามารถเข้ามาสู่ระบบได้” (ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 3, 9 กันยายน 2563)

4) กฎหมายและข้อตกลงทางสังคม

กฎหมายถือเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงอยู่ของสังคมพหุวัฒนธรรมอินเดีย โดยเฉพาะการหนุนเสริมความเท่าเทียมทางด้านสิทธิชนกลุ่มน้อย ความเชื่อทางด้านศาสนา และวัฒนธรรม สิทธิขั้นพื้นฐานของพลเมืองอินเดียทุกคนถูกระบุไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ รวมทั้งกลุ่มนอกรวรรณะ กลุ่มจัณฑาล หรือกลุ่ม Other Backward Class (OBC) โดยรัฐธรรมนูญเปิดโอกาสให้เข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานและจะต้องได้รับการศึกษา

ในระดับมหาวิทยาลัย โดยใช้เกณฑ์การนับคะแนนไม่เท่ากับคนทั่วไป หรือเปิดโอกาสให้สตรีแถบชนบทสามารถจัดการปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนตนเองได้ ผู้ให้สัมภาษณ์ได้สรุปอย่างน่าสนใจว่า

กฎหมายรัฐธรรมนูญอินเดียพยายามเปิดโอกาสให้คนมีสิทธิขั้นพื้นฐานเท่าเทียมกัน และกระจายไปยังประชาชนที่อยู่ในกลุ่มชนเผ่าต่าง ๆ สิ่งหนึ่งที่ถือเป็นเอกลักษณ์สำคัญของชาวอินเดียนั้นก็คือ ความอดทนอดกลั้น (Tolerance) ไม่ใช่ว่าเขาไม่มีการกดขี่ โชคดีอย่างหนึ่งของคนอินเดียก็คือ คนที่ร่างรัฐธรรมนูญนั้นมาจากประสบการณ์ที่ถูกกดขี่และมาจากคนที่เป็นเสียงส่วนน้อย เพราะฉะนั้น เขาจึงเข้าใจปัญหาที่ลึกที่สุดของอินเดีย” (ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 9, 25 พฤศจิกายน 2563)

กฎหมายรัฐธรรมนูญรับรองภาษาประจำรัฐ โดยอินเดียไม่มีภาษาประจำชาติ แต่จะมีแค่เพียงภาษาราชการ (Official Language) อีกทั้งให้ “สิทธิแห่งความเสมอภาค” ตามมาตรา 15 (1) ที่ระบุว่า รัฐจะต้องไม่เลือกปฏิบัติต่อผู้คนบนพื้นฐานของศาสนา ชาติพันธุ์ วรรณะ เพศ หรือสถานที่เกิด (2) บนพื้นฐานของศาสนา ชาติพันธุ์ วรรณะ เพศ หรือสถานที่เกิด ห้ามมิให้ผู้ใดขัดขวางผู้อื่นในการ (a) เข้าไปในร้านค้า ภัตตาคาร โรงแรมหรือสถาบันบันเทิง (b) การใช้บ่อน้ำ สระน้ำ ทำอาบน้ำ ถนน ที่พักสาธารณะหรือที่อุทิศให้เป็นสมบัติสาธารณะ

มาตราที่ 16 (1) ระบุว่า

พลเมืองทุกคนจะต้องมีโอกาสอย่างเท่าเทียมในการจ้างงานหรือแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ในหน่วยงานของรัฐ (2) จะต้องไม่มีพลเมืองคนใดหรือกลุ่มคนที่อยู่ภายใต้ศาสนา เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ เพศ ภูมิภาค สถานที่อยู่ หรือที่เกี่ยวข้องนั้นถูกตัดสิทธิ์หรือถูกเลือกปฏิบัติในการจ้างงานหรือการดำรงตำแหน่งในหน่วยงานใดในรัฐ (Government of India, 2007; Smith, 1967)

ในมาตราที่ 19 (1) ระบุว่า

พลเมืองทุกคนมีสิทธิดังต่อไปนี้คือ (a) อิสระทางด้านการพูดและแสดงความคิดเห็น (b) สิทธิในการรวมตัวกันอย่างสงบและปราศจากอาวุธ (c) สิทธิในการจัดตั้งสมาคมหรือสหภาพ (d) สิทธิในการโยกย้ายอย่างเสรีภายใต้เขตแดนของอินเดีย (e) สิทธิในการอาศัยและวางรกรากในพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของอินเดีย (f) สิทธิในการประกอบอาชีพ การทำการค้า หรือธุรกิจใด ๆ

ในมาตราที่ 25 “ทุกคนมีความเท่าเทียมเกี่ยวกับอิสรภาพในการคิดและมีสิทธิในการนับถือ ปฏิบัติ และเผยแผ่ศาสนา” ในมาตราที่ 26 ระบุว่า

ทุกศาสนาหรือทุกนิกายความเชื่อมีสิทธิดังนี้คือ (a) มีสิทธิในการก่อตั้งและดูแลรักษาสถาบันสำหรับเป้าหมายทางศาสนาและการกุศล (b) มีสิทธิในการจัดการ

ผลประโยชน์ของสถาบันเพื่อศาสนา (c) มีสิทธิในการเป็นเจ้าของหรือได้มาซึ่ง
ทรัพย์สินที่เคลื่อนย้ายได้และสิ่งที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ (d) มีสิทธิในการบริหารทรัพย์สิน
ภายใต้ข้อบังคับของกฎหมาย

ส่วนอิสรภาพในศาสนานั้นถูกระบุในมาตราที่ 25 (1) กระนั้นก็ยังจำกัดสิทธิบางอย่างเพื่อให้เกียรติ
ระหว่างกัน เช่น ไม่ได้ให้สิทธินักเรียนชาวฮินดูปฏิบัติตามหลักความเชื่อศาสนาตนเองในวิทยาลัยคริสต์ อีกทั้ง
กลุ่มความเชื่ออื่นก็ไม่ได้การรับรองอิสระเสรีในการปฏิบัติศาสนกิจ เช่น ชาวมุสลิมที่ทำการเชือดวัวในช่วงวัน
ตรุษอิดิลอัฎฮาหรือ “บักรีด” (Bakr-Id) นั้นถูกห้ามโดยกฎหมาย จนต้องหาทางออกด้วยการเชือดควายและ
แพะแทน จึงสรุปได้ว่า กฎหมายรัฐธรรมนูญเน้น 3 คำสำคัญคือ เสรีภาพในการนับถือศาสนา (freedom of
religion) ความเป็นพลเมือง (citizenship) และการแยกรัฐและศาสนา (separation of state and religion)
(Government of India, 2007; Smith, 1967)

อภิปรายผลวิจัย

จากการศึกษาข้างต้น สามารถชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญตามแนวคิดการสร้างวัฒนธรรมสันติภาพของ S.
J. Thomas Michel (2001) โดยมีหลายกรณีร่วมสมัยที่สมควรนำเสนอ ทั้งในแคชเมียร์ ปัญจาบ และอื่น ๆ
กระนั้น ผู้เขียนขอเสนอกรณีตัวอย่างเฉพาะลัตตากห์เพียงเท่านั้นในงานศึกษาชิ้นนี้ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

(1) สร้างพื้นที่การศึกษาเพื่อสันติภาพ (Education for Peace) ซึ่งมุ่งเน้นการเรียนรู้การอดทนอด
กลั้น การยอมรับผู้อื่น กรณีลัตตากห์นั้น ถือเป็นข้อขัดแย้งร่วมสมัย หลังจากการเอกราชอินเดีย ซึ่งมีการหลอม
รวมผู้คนที่แตกต่างกันทางความเชื่อและศาสนามายู่ร่วมกัน ซึ่งความแตกต่างทางความเชื่อเหล่านั้นมิได้นำไปสู่
ความขัดแย้งแต่อย่างใด ในทางกลับกัน ความขัดแย้งดังกล่าวเกิดจากการเปิดการท่องเที่ยว ซึ่งผู้ประกอบการ
จัดสรรปันส่วนผลประโยชน์กันไม่ลงตัว ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งในเวลาต่อมา โดยมีศาสนาถูกใช้เป็นเครื่องมือ
ในการกระตุ้นและเพิ่มเจตสีความรุนแรงจนแฉะชัดกว่าเดิม จนเป็นที่มาของ “การคว่ำบาตรมุสลิม” ทางด้าน
สังคมและเศรษฐกิจ โดยกลุ่มชาวพุทธในปี 1989 อย่างไรก็ตาม หลังจากความขัดแย้งได้ผ่านไป ก็มีการสร้างพื้นที่
การศึกษาเพื่อสันติภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ S. J. Thomas Michel ที่มุ่งเน้นการเรียนรู้การอดทนอด
กลั้นและการยอมรับผู้อื่น

(2) สร้างโรงเรียนแห่งสันติภาพ (School of Peace Project) โดยเน้นความหลากหลายด้านศาสนา
ของผู้เรียน และจะต้องออกแบบหลักสูตรการศึกษาร่วมกันของทุกศาสนา ทั้งการเรียนรู้ การกิน และการ
พักผ่อนจะต้องดำเนินไปด้วยกัน โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ การนำองค์ความรู้เข้าสู่การจัดระบบวิถีชีวิตด้วยการ
ปฏิบัติ แม้กรณีของลัตตากห์จะมีการขับเคลื่อนแนวคิดเพื่อสร้างโรงเรียนแห่งสันติภาพผ่านผู้นำของแต่ละ
ศาสนา กระนั้นยังไม่เป็นไปตามข้อเสนอแนะของ S.J. Thomas Michel ที่มุ่งเน้นการอยู่ กิน และเรียนรู้
ร่วมกัน หากจะมีก็แค่เพียงกิจกรรมสั้น ๆ เป็นไปในลักษณะของค่ายอบรม เช่น Institute of Peace and
Conflict Studies: IPCS ได้สนับสนุนการก้าวผ่านความขัดแย้งด้วยการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ โดยความร่วมมือ
ตัวคนหนุ่มสาวเพื่อเรียนรู้เส้นพรมแดนระหว่างความเชื่อ สร้างสำนักแห่งสันติภาพและต่อต้านการรุกรานของ

ความรุนแรงในพื้นที่จัมมู แคชเมียร์และลัตตากห์ในปี ค.ศ. 2009 อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งดังกล่าวได้กลายเป็นต่อมกระตุ้นให้ผู้คนเห็นความสำคัญของสังคมพหุวัฒนธรรมมากขึ้น กิจกรรมลักษณะดังกล่าวจึงเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ สอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์ที่ระบุว่า “โรงเรียนเป็นแหล่งรวมความหลากหลายของนักเรียนทุก ๆ ศาสนา ซึ่งแต่ละคนได้ใช้ชีวิตร่วมกัน นั่งด้วยกัน และพูดคุยกัน สิ่งนี้จึงเป็นเป้าหมายสำคัญให้กับเยาวชนคนรุ่นใหม่ของอินเดียให้เข้าใจความแตกต่างหลากหลายมากขึ้น (ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 7, 14 กรกฎาคม 2563)

(3) สร้างสันติภาพในครอบครัว (Peace in family) ซึ่งเริ่มต้นด้วยการสอนเด็กให้คิดบวก สร้างความรักซึ่งกันและกัน รวมทั้งทำความเข้าใจความหลากหลาย โดยเริ่มต้นจากครอบครัว กรณีของลัตตากห์ได้สรุปว่า หากต้องการสันติภาพเป็นรูปธรรมจะต้องใช้ครอบครัวเป็นฐานในการขับเคลื่อน หรือพูดง่าย ๆ คือ สร้างสังคมให้เกิดความเป็นหนึ่งในระดับครอบครัวสู่สังคมใหญ่ อบรมสั่งสอนการให้เกียรติและเคารพความต่างของแต่ละบุคคล หนึ่งในกิจกรรมการสร้างสันติภาพในครอบครัวของลัตตากห์นั่นก็คือ การกระตุ้นให้สมาชิกในครอบครัว “ระลึกอดีตร่วมกัน” ผ่านความสัมพันธ์ของผู้คนในลัตตากห์ ทั้งความเป็นเครือญาติ การแต่งงาน รวมถึงการบอกเล่ารากเหง้าและความเป็นมาของชุมชนโดยภาพรวมเพื่อเชื่อมโยงสายใยสัมพันธ์ใต้ความเชื่อที่ว่า “ทุกคนเกี่ยวโยงกันใต้หลักความเชื่อที่ต่างกัน” ซึ่งเป็นไปตามข้อเสนอของ S. J. Thomas Michel ที่มองว่า สันติภาพนั้นจะต้องเกิดขึ้นจากครอบครัว อีกทั้งยังสอดคล้องกับ Vishnoo Bhagwan (1999) ที่มองว่า แผ่นดินอินเดียคือสำนึกร่วม ตั้งแต่เกิด ใช้ชีวิต และตายจากกัน ส่วน Jagroop Kaur (2005) ยังมุ่งเน้นหลัก “Sarbat Da Bhalu” ที่พยายามพัฒนาด้านกายภาพและจิตวิญญาณไปพร้อม ๆ กันเพื่อให้เกิดสันติภาพทั้งตนเองและสังคม สิ่งดังกล่าวมหาดมะ คานธีก็เน้นย้ำไว้เช่นกันว่า จะต้องสร้างสันติภาพในครอบครัวเป็นลำดับแรก

(4) การใช้ชีวิตร่วมกัน (Sharing Life Together) ด้วยการเรียนรู้ความต่างซึ่งกันและกันเพื่อให้แต่ละคนรู้จักกันมากยิ่งขึ้น สังคมพหุวัฒนธรรมจึงเป็นโอกาสในการทำความเข้าใจและใช้ชีวิตร่วมกันภายใต้หลักความเชื่อ หนึ่งในแนวทางของการเรียนรู้ร่วมกันของลัตตากห์นั่นก็คือ การแต่งงานระหว่างความเชื่อซึ่งถือเป็นวิถีปฏิบัติดั้งเดิม จนผู้คนต่างความเชื่อเชื่อมโยงเป็นเครือญาติ โดยชายมุสลิมจะแต่งงานกับสาวพุทธมากกว่าสาวพุทธแต่งงานกับชายมุสลิม เห็นได้ในกลุ่มพ่อค้าชาวมุสลิม จนเป็นที่มาของ “สายเลือดข้ามพรมแดน” เช่น หมู่บ้านกุชโช (Kuksho) ในปี 1967 มี 45 หลังคาเรือน มีชาวพุทธ 7 ครอบครัว มุสลิม 1 ครอบครัว ส่วนที่เหลืออีก 37 ครอบครัวนั้นผสมผสานจากสองศาสนา ปัจจุบัน มีชาวพุทธ 24 หลังคาเรือน และมุสลิม 20 หลังคาเรือน

หลังจากข้อพิพาทปี 1989 แม้การแต่งงานจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการสมานรอยร้าวและบาดแผลของผู้คน จนเกิดการแต่งงานระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับหญิงสาวพุทธที่ยังดำเนินอยู่ ซึ่งต้องมาเข้ารับอิสลามมากกว่าเปลี่ยนเป็นพุทธ กระนั้น ผู้นำชาวพุทธได้ออกมาคัดค้านและไม่เห็นด้วยกับการแต่งงานดังกล่าวเพราะ “การเปลี่ยนศาสนาของชาวพุทธไปสู่อิสลามนั้นถือเป็นภัยคุกคามชนิดหนึ่งที่คอยกัดกินสังคมและประเพณีเดิมของชาวพุทธ” อีกทั้งช่องทางดังกล่าวเริ่มถูกกีดกันเนื่องจากสถานการณ์ทางการเมือง นอกจากนี้ การใช้ชีวิตร่วมกันของชาวลัตตากห์ยังมีอีกอย่างที่สำคัญนั่นก็คือ การค้าขาย ซึ่งถือเป็นขนบดั้งเดิมที่ปฏิบัติกันมาเนื่องจากลัตตากห์เป็นแหล่งรวมสินค้าและความหลากหลายของผู้คนมาหลายศตวรรษ ลัตตากห์เป็นช่องทาง

ของการค้าขายทั้งในจีน เอเชียตะวันตก เอเชียกลาง และเอเชียใต้มาตั้งแต่อดีต ซึ่งการใช้ชีวิตร่วมกันถือเป็นช่องทางในการเรียนรู้ระหว่างกันอย่างแท้จริงตามแนวคิดของ S. J. Thomas Michel

(5) ศาสนิกเสวนา (Interfaith Dialogue) เป็นอีกช่องทางในการเรียนรู้ความต่างระหว่างกัน ซึ่งถือเป็นการเปิดพื้นที่การพูดคุยแลกเปลี่ยนเพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างกัน กรณีลัตตากห์ก็เป็นอีกตัวอย่างสำคัญในการคลี่คลายความขัดแย้งของผู้คนในพื้นที่ เช่น 12th The Buddhist-Muslim Dialogue ซึ่งจัดขึ้นในเดือนมิถุนายนปี 2010 ณ หอประชุม Mahabodhi International Mediation Centre in Leh (MIMC.) ในหัวข้อ “การจัดการความขัดแย้งผ่านการไกล่เกลี่ยพุทธ-มุสลิม” (MIMC, 2014) ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอแนะที่ S.J. Thomas Michel นำเสนอว่าจะต้องสร้างความเข้าใจระหว่างกันนั่นเอง โดยผู้คนจะต้องหันมาเรียนรู้สถานการณ์ความขัดแย้งด้วยการสานเสวนา (Dialogue) เพื่อสร้างความร่วมมือและไม่ใช้ความรุนแรงระหว่างกัน

(6) สร้างการป้องกัน (Prevention) เพื่อลดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม รวมถึงวิถีชีวิตของเพื่อนต่างความเชื่อด้วยการพักร่วมกัน รับประทานอาหารร่วมกัน ทำความรู้จักสังคมตัวอย่างพร้อมกัน ซึ่งลัตตากห์ได้ดำเนินกิจกรรมดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมงานเทศกาลของเพื่อนต่างศาสนาเพื่อพบปะพูดคุยและทำความเข้าใจความแตกต่างไปพร้อมกัน ทั้งวันตรุษอิสลาม ที่ชาวลัตตากห์มีการรวมตัวกันของเครือญาติ มีการทำอาหารและจัดส่งอาหารให้เพื่อน ๆ ในชุมชน หรือเทศกาลโลซาร์ที่เป็นการฉลองเทศกาลปีใหม่ของชาวทิเบต โดยมีองค์ท่านทะเลลามะมาอวยพร ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวก่อให้เกิดการรวมตัวของเครือญาติ ไปมาหาสู่และพบปะเยี่ยมเยียนกัน รวมถึงวันคริสต์มาสที่เน้นการต้อนรับแขกบ้านใกล้เรือนเคียงและญาติพี่น้อง นอกจากนี้ ยังมีการเรียนรู้ระหว่างกันของผู้คนในลัตตากห์ด้วยการทำอาหารร่วมกัน แลกเปลี่ยนกันจนเป็นที่มาของการแต่งงาน เช่น กรณีของฟาติมะ (Fatima) ชาวมุสลิม และปัลจอร์ (Paljor) ชาวพุทธ จะเห็นได้ว่า อาหารก็มีส่วนสำคัญในฐานะเครื่องมือหล่อหลอมความสัมพันธ์ของคนในสังคม ด้วยเหตุนี้ การขับเคลื่อนข้างต้นในลัตตากห์จึงสอดคล้องกับข้อเสนอแนะของ S.J. Thomas Michel เพื่อลดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม รวมทั้งวิถีชีวิต ทั้งหมดเหล่านี้คือ วัฒนธรรมสันติวิธี ที่สัมภาษณ์ได้กล่าวว่า เป็นวัฒนธรรมที่มุ่งเน้นการมีใจกว้าง ยอมรับความแตกต่าง ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ซึ่งหากมีวัฒนธรรมสันติวิธีในโครงสร้าง มันก็ความรู้สึกเกรงใจและให้เกียรติคนต่างศาสนา” (ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านที่ 2, พุทธที่ 9 กันยายน 2563)

แม้ภาพของอินเดียในปัจจุบันอาจจะเห็นความขัดแย้งกันและข้อพิพาทต่าง ๆ กระนั้นสิ่งดังกล่าวคือผลพวงทางการเมืองและนโยบายของรัฐ มิใช่รากเหง้าของสังคมอินเดียแต่เดิม เนื่องจากอินเดียนั้นได้ถูกขับเคลื่อนเพื่อก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันในความหลากหลายโดยมีปัจจัยสำคัญคือ หลักคำสอนและความเชื่อทางศาสนา นักคิดและปวงปราชญ์ การสร้างวัฒนธรรมสันติภาพและพื้นที่ทางอัตลักษณ์ รวมถึงกฎหมายและข้อตกลงทางสังคม ส่งผลให้ผู้คนสามารถอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายด้วยการประนีประนอม อดทน อดกลั้น รวมทั้งสร้างความรักให้เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดพหุสังคมที่เน้นถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมภายในกรอบของวัฒนธรรมชาติพันธุ์และเชื้อชาติ ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบในการสร้างชาติอินเดีย การสร้างวัฒนธรรมสันติภาพและพื้นที่ทางอัตลักษณ์นั้นมีส่วนให้รัฐผลักดันกฎหมายที่สอดคล้องกับข้อตกลง

ทางสังคมของอินเดีย แต่บางครั้งวัฒนธรรมที่หลากหลายกลับถูกรอบงำโดยอำนาจรัฐและระบบการเมือง (Sirisakdamkoeng, 2006) กรณีตัวอย่างสำคัญ นั่นก็คือ ความขัดแย้งในลัตตากห์ดังที่ยกมาข้างต้น

บทเรียนดังกล่าวมีการนำเสนอทางออกโดย Stanzin Dawa ซึ่งเสนอว่า กรณีของลัตตากห์นั้นจะต้องสนับสนุนสตรีในการทำงานการเมือง เนื่องจากอุปสรรคของความขัดแย้งในลัตตากห์นั้นเกิดจากสตรีที่ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิเสรีภาพของตนตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งจะต้องให้สตรีเข้ามาทำงานการเมืองกว่าร้อยละ 33 ประการต่อมาคือ สนับสนุนการศึกษา ซึ่งสามารถหล่อหลอมผู้คนให้เรียนรู้ร่วมกัน นอกจากนี้ ในระบบการศึกษาดังกล่าวมีการเสริมทักษะการเรียนรู้สำคัญนั่นก็คือ “Operation New Hope: ONH” ที่ขับเคลื่อนโดย Educational and Cultural Movement of Ladakh: SECMOL โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างการตระหนักรู้ เท้าทันความขัดแย้งและปลูกพลังสันติภาพในพื้นที่ผ่านการผลักดันให้หลักสูตรสันติศึกษาเกิดขึ้นในโรงเรียน ชาวลัตตากห์จะต้องคิดเป็นสากลเกี่ยวกับสันติภาพและจะต้องดำเนินการแนวคิดนี้ในพื้นที่ของตนเองภายใต้สโลแกนที่ว่า “Think Globally and Act Locally”

นอกจากนี้ Stanzin Dawa (2007) ยังเสนออีกว่า จะต้องมีการเรียนภาษา เนื่องจากการเปิดโลกทัศน์ ซึ่งสามารถเข้าใจถึงวัฒนธรรม แนวคิด และอัตลักษณ์ รวมถึงตัวตนของผู้คน เพราะภาษาคือ เครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการสื่อสารและต่อรองทางวัฒนธรรม รัฐจะต้องเข้าใจการบริหารจัดการทางด้านวัฒนธรรม เนื่องจากมีประชากรหลากหลายทั้งทางด้านศาสนา ภาษา วัฒนธรรม รวมทั้งอัตลักษณ์ ความเชื่อ แนวคิด ประการสุดท้าย รัฐจะต้องสนับสนุนกิจกรรมของเยาวชน เนื่องจากพวกเขาโตมาท่ามกลางสถานการณ์ความขัดแย้ง และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้พวกเขาเข้าใจเรื่องสันติภาพและแนวคิดสันติวิธี ด้วยการเรียนรู้ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน วิพากษ์และนำเสนอไปพร้อมกัน

จะเห็นได้ว่า ข้อเสนอดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องกับปัจจัยทั้ง 4 ประการข้างต้นซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการก่อเกิดและหนุนเสริม “พหุวัฒนธรรม” ในสังคมอินเดีย ก่อให้เกิดการยอมรับดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ผู้คนสามารถอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่างด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนกิจ พิธีกรรม ภาษา การแต่งกาย วิถีคิด การมีปฏิสัมพันธ์ รวมถึงการสื่อสาร สิ่งดังกล่าวสอดคล้องกับการสร้างวัฒนธรรมสันติภาพตามแนวคิดของ S. J. Thomas Michel (2001) ที่เน้นการเปิดพื้นที่ทางอัตลักษณ์ ส่งผลให้เกิดการยอมรับระหว่างกัน เรียนรู้การทำงานร่วมกัน ไม่เลือกปฏิบัติทั้งความคิดและพฤติกรรม เปิดกว้างและเคารพระหว่างกัน รวมทั้งสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในสังคม ผ่านพื้นที่ทางอัตลักษณ์ ก่อให้เกิดการสนับสนุนความอดทนอดกลั้น การยอมรับ การเรียนรู้และให้เกียรติซึ่งกันและกัน การจัดศาสนิกเสวนา (Interfaith Dialogue) ก็ถือเป็นวัฒนธรรมเดิมของสังคมอินเดีย ซึ่งถูกใช้โดยผู้ครองนครและปวงปราชญ์ทั้งในสมัยของพระเจ้าอโศก กษัตริย์อัคร ทานสวามี วิเวกานันท์ และท่านอื่น ๆ ที่คอยเคลื่อนสังคมให้ดำรงอยู่อย่างสันติท่ามกลางความหลากหลาย ทำให้ผู้คนในสังคมเสวนาระหว่างกันและสามารถลดทอนความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

จะเห็นได้ว่า 4 หลักการข้างต้นถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อเกิดสังคมที่มีความหลากหลายแบบอินเดีย เพราะหลักคำสอนศาสนาที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อ การเคารพ และการให้เกียรติซึ่งกันและกัน ส่วนนักคิดและปวงปราชญ์ก็กลายเป็นผู้ทรงอิทธิพลทางความคิดของผู้คนในสังคม คอยชี้ถูกผิดและหาข้อเสนอแนะให้สังคม

ขับเคลื่อนไปข้างหน้าด้วยความรักและความเข้าใจ การสร้างวัฒนธรรมสันติภาพและพื้นที่ทางอัตลักษณ์เป็นช่องทางสำคัญในการให้เกียรติและเรียนรู้วัฒนธรรมแปลกหน้าระหว่างกัน ส่วนกฎหมายและข้อตกลงทางสังคม เป็นการวางกรอบและกติกา เพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สิ่งเหล่านี้กลายเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญของสังคมอินเดีย

อย่างไรก็ตาม กระแสการเมืองก็มีส่วนในการทำลายและลดทอนเสถียรภาพเหล่านี้ กระนั้น สังคมอินเดียยังมีบทเรียนและอารยธรรมแห่งการอยู่ร่วมกันมาช้านาน ยากที่กระแสสังคมหรือลมการเมืองแค่เพียงระยะเวลาสั้น ๆ กัดกร่อนหรือสะบัดลง สิ่งดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการก่อเกิดและดำรงอยู่ของความสมานฉันท์ในหมู่ชนชาวอินเดียภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการสร้างวัฒนธรรมสันติภาพในสังคมพหุอินเดียนั้นสามารถนำมาเป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันของผู้คนในสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอแนวคิดดังกล่าวเพื่อไปใช้ประโยชน์ดังต่อไปนี้

1. หลักคำสอนทางศาสนาและนักคิดนั้นมีผลต่อการหนุนเสริมสันติภาพ เพราะมุ่งเน้นสันติภาพ ผู้วิจัยเสนอว่า สังคมไทยควรใช้หลักคำสอนศาสนาสร้างความรักและสามัคคี อีกทั้งให้ปวงปราชญ์ขับเคลื่อนสันติภาพในฐานะผู้ทรงอิทธิพลทางความคิด เพื่อให้เกิดการตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันด้วยความรักและความสามัคคี

2. การเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมสามารถสร้างได้จากการสร้างพื้นที่ทางอัตลักษณ์ให้กับผู้คนในสังคม ผู้วิจัยนำเสนอว่า ภาครัฐและภาคประชาสังคมควรขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดความรักและเข้าใจระหว่างกัน

3. กรณีของลัตดาห์ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นสามารถจบลงได้ด้วยการให้อิสระในการจัดการตนเอง อาจจะใช้โมเดลจังหวัดจัดการตนเองหรือแบบไหนแล้วแต่การพิจารณาหารือ กระนั้น สิ่งที่ต้องคำนึงเป็นพิเศษ นั่นก็คือ จัดการเลือกตั้ง จัดเก็บภาษี และบริหารจัดการได้ด้วยตนเอง ถือเป็นพื้นฐานสำคัญในการคลี่คลายความขัดแย้งได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาปัจจัยในการดำรงอยู่ของสังคมพหุวัฒนธรรมไทย และควรศึกษาแนวคิดการอยู่ร่วมกันจากหลักคำสอนศาสนาและปวงปราชญ์เพื่อสร้างการตระหนักตระหนักรู้ถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุ

2. ควรศึกษาแนวทางการดำเนินกิจกรรมที่มีผลต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

3. ควรศึกษาสังคมอินเดียกรณีลัตดาห์เป็นการเฉพาะ เนื่องจากสามารถเป็นโมเดลในการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งได้เป็นอย่างดี

กิตติกรรมประกาศ

ทุนพัฒนาอาจารย์/นักวิจัยใหม่ โครงการวิจัยเรื่อง “อินเดีย: การสร้างวัฒนธรรมแห่งสันติภาพในพื้นที่พหุสังคม” จากกองทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี 2562-2563 รับรองจริยธรรมวิจัยในคนโครงการวิจัยที่ 096/63 หมายเลขหนังสืออ้างอิง COA No. 127/1563

References

- Basham, A. L. (2016). *Indiām hat c̣han : Sukṣā prawattisaṭ læ watthanatham khōṅg ‘anu thawip̣ Indiā kōṅ kaṅ khao mā khōṅg Mutsalim* [The wonder that was India]. Toyota Thailand Fund and The Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Projects. (In Thai).
- Bernstorff, D. (2008). The conference. In D. Bernstorff, A. Kashyab, & J. Wolff *Togetherness in diversity: A Hindu-Christian Dialogue in India* (pp.22-60). Konrad Adenauer Stiftung.
- Bhagwan, V. (1999). *Indian political thinker*. Atma Ram and Son.
- Bhawuk, D. P. S. (2012). India and the culture of peace: Beyond ethnic, religious, and other conflicts. In D. Landis & R. Albert (eds.), *Handbook of ethnic conflict: International perspectives* (pp.137-174). Springer.
- Brahma, D. (2020). Evolution of Akbar’s religious policy. *High Technology Letters* 26(7), 1177-1187. <https://doi.org/10.37896/HTL26.07/1421>
- Dawa, S. (2007). Building a culture of peace in Ladakh. *Peace Review: A Journal of Social Justice*, 19(3), 427-434. <https://doi.org/10.1080/10402650701525045>
- Dietrich, W. (2012). *Interpretations of peace in history and culture*. Palgrave Macmillan.
- Fahy, J., & Bock, J.-J. (2018). *Beyond dialogue? Interfaith engagement in Delhi, Doha and London*. Woolf Institute. <https://www.woolf.cam.ac.uk/assets/file-downloads/Beyond-Dialogue-Interfaith-Engagement-in-Delhi-Doha-and-London.pdf>
- Gandhi, M. K. (1916). *A thought for the day: Specially written for Anand. T. Hingorani*. Ministry of Information and Broadcasting, Government of India.
- Gill, M. S., & Bhardwaj, P. D. (2010). The religious composition of India’s population. *Sarjana*, 25(2), 61-76. https://www.researchgate.net/publication/265025360_The_Religious_Composition_of_India's_Population

- Government of India. (2007). *The Constitution of India*. Ministry of Law and Justice.
- Guha, R. (2012). *Makers of modern India*. Penguin.
- Husain, S. A. (1978). *The national culture of India*. National Book Trust.
- Iftikhar, R. (2016). Genesis of Indian culture: Akbar quest for unity in a traditional society. *International Journal of Social Science and Humanity*, 6(4), 293-296.
<https://doi.org/10.7763/IJSSH.2016.V6.660>
- Ikram, S. M. (1964). *Muslim civilization in India*. Columbia University Press.
<http://www.columbia.edu/itc/mea/mealac/pritchett/00islamlinks/ikram/index.html>
- Kamwang, A. (2016). Sàat-sà-daa nai rôop prá má-hăa kam-pee hàeng sàat-sà-năa-sik · bprà-wàt sàat · kwaam măai lăe ong bprà-gòp · àt-tăa-ti-baai cherng bpriap ttiap [The Sikh Guru in the form of the holy book: History, meaning and composition (Comparative explanation)]. *Institute of Culture and Arts Journal Srinakharinwirot University*, 18(1), 32-42. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jica/article/view/80850>. (In Thai).
- Kar, S. (2016). Gandhi and Vivekananda. *Odisha Review*, 48-52.
<http://magazines.odisha.gov.in/Orissareview/2016/Jan/engpdf/49-53.pdf>
- Kashyab, A. (2008). Hindu-Christian amity in India: Model for meeting the challenge of globalization? In D. Bernstorff, A. Kashyab, & J. Wolff *Togetherness in diversity: A Hindu-Christian Dialogue in India* (pp. 1-8). Konrad Adenauer Stiftung.
- Kaur, J. (2005). The concept of peace and the Guru Granth Sahib. *The Indian Journal of Political Science*, 66(3), 649-660. <https://www.jstor.org/stable/pdf/41856155.pdf>
- Kusalasai, K., & Kusalasai, R. (2000). *Wát-tá-ná-tam sām-pan · tai · in-diia* [Thai-India: Cultural relation]. Sayam Publishing House. (In Thai).
- Madani, M. S. (1993). *Impact of Hindu culture on muslims*. M.D. Publication.
- Michel, S. J. T. (2001). On building a culture of peace. In M.-S. Arquiza, & M. A. Sabur (Eds.), *Interfaith conference on the culture of peace: Celebrating A.M.A.N. 's ten years of relevance in international solidarity, networking and peace-work* (pp. 42-53). Asian Muslim Action Network.
- Muzaffar, C. (2001). Politics, religious resurgence and conflict in Asia. In M.-S. Arquiza, & M. A. Sabur (Eds.), *Interfaith conference on the culture of peace: Celebrating A.M.A.N. 's ten*

years of relevance in international solidarity, networking and peace-work (pp. 249-272). Asian Muslim Action Network.

Office of the Registrar General. (2011). *Language*. Office of the Registrar General.

Sahih Ibn Hibban. (2014). Shabir Biradar.

Saiya, N. (2018). *Weapon of peace: How religious liberty combats terrorism*. Cambridge University Press.

Satha-Anand, C. (1992). Toward a peace culture in Asia. In *Peace and conflict issues after the cold war* (pp. 135-162). UNESCO.

Schofield, V. (2000). *Kashmir in conflict: India, Pakistan and the unfinished war*. I.B. Tauris Publishers.

Sharma, S. R. (1972). *The religious policy of the Mughal Emperors*. Asia Publishing House.

Sirisakdamkoeng, P. (2006). *Naew kit pá-hù wát-tá-ná-tam* [Multiculturalism]. National Research Council of Thailand. (In Thai).

Smith, D. E. (1967). *India as a secular state*. Princeton University Press.

Smith, V. A. (1917). *Akbar the great mogul 1542-1605*. The Clarendon Press.

Sripokangkul, S., & Chamnongnit, I. (2017). Thamkhwām khaochai krabūānkān prōṅgdōṅg khōṅg ratthabān ‘Indiā phāitai ratthabān nāyokratthamontri sik mān mōhan sing tō hētān khwāmrunrāeng thīkratham tō chāo sik nai pī 1984- 1993 [Understanding reconciliation process of Indian Government under Manmohan Singh: in case of violence against The Sikhs in 1984- 1993] . *Veridian E- Journal, Silpakorn University*, 10(3) , 1472- 1488. <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/106588>. (In Thai).

Srivastava, A. L. (1965). *A short history of Akbar the Great (1542-1605)*. Agra College.

Suriyaamrith, S. (2014). *Wi-těe hàeng sík* [The Way of Sikh]. Sri Guru Singh Sabha. (In Thai).

Suriyaamrith, S. (2018). *Anant saa híp* [Anant Sahib]. Commercial Graphic. (In Thai).

Worldometers. (2019, September 10). *World-population and India-population*. <https://www.worldometers.info/world-population/india-population/>